Joanna Wodowska

Wędrówka z historią

Program nauczania historii i społeczeństwa na II etapie edukacyjnym

2011

Historia to świadek czasów, światło prawdy, żywa pamięć, mistrzyni życia, zwiastunka przyszłości

Liwiusz Tytus (59 r. p.n.e. – 17 r. n.e.)

– historyk rzymski

Spis treści

Wstęp 4
Szczegółowe cele kształcenia i wychowania 6
Treści kształcenia 8
Sposoby osiągania celów 18
Opis założonych osiągnięć uczniów 25
Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów 27
Ewaluacja 29
Bibliografia 30
Załączniki – przykładowe scenariusze zajęć 32
- Regiony historyczno-geograficzne 32
- Współczesna Rzeczpospolita w świecie 36
- Chrzest Polski 40
- Wielka wojna z Krzyżakami 47

Wstęp

Program dotyczy nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo – II etap edukacyjny. Powstał w oparciu o podstawę programową określoną w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku (Dz. U. 2009, Nr 4, poz. 17).

Przewidziany jest do realizacji w ciągu 130 godzin w 3-letnim cyklu kształcenia w klasach IV-VI szkoły podstawowej. Został opracowany przez nauczyciela historii mającego wieloletnie doświadczenie w pracy na różnych etapach edukacyjnych: w szkole podstawowej, gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej. Program spełnia wymagania zawarte w podstawie programowej w zakresie celów kształcenia ogólnego, jak również umiejętności.

Historia jest ważną częścią ogólnego wykształcenia człowieka. Znajomość i rozumienie dziejów ludzkości to również różnorodność zjawisk współczesnego życia społecznego, co umożliwia odnajdywanie się człowieka w rzeczywistości i motywuje do bycia świadomym obywatelem. Program umożliwia wprowadzenie uczniów w świat przeszłości, zainteresowania historią, a także rozumienia współczesnej rzeczywistości i zasad społecznych.

Program wpisuje się w filary współczesnej edukacji opracowane na potrzeby UNESCO (*Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa*, 1998), które są jednocześnie wskazówkami, „jak uczyć?", czyli:

- uczyć się, aby wiedzieć – czyli zdobyć narzędzia rozumienia rzeczywistości,
- uczyć się, aby działać – czyli móc oddziaływać na swoje środowisko,
- uczyć się, aby żyć wspólnie – czyli współpracować z innymi na różnych płaszczyznach działalności ludzkiej,
- uczyć się, aby żyć – czyli podejmować działania mające na celu wszechstronny rozwój jednostek.

Kluczowym celem programu jest komunikacja postrzegana jako wpajanie zasad porozumiewania się ze sobą w kontekście współtworzenia rzeczywistości przez człowieka. Połączenie edukacji społecznej z historyczną umożliwia umieszczanie wydarzeń z przeszłości w kontekście współczesnym, czyli bliskim uczniom, łatwiejszym do zrozumienia i wnioskowania. W ramach działań programowych uczniowie są wprowadzani i przygotowywani do poznania szczegółowej historii oraz wiedzy o społeczeństwie na III etapie edukacyjnym.

Program ma charakter liniowy. Treści przedstawiono z zachowaniem podejścia chronologicznego, preferowanego z punktu widzenia metodologicznego, gdyż taka strategia rozwija myślenie historyczne.

Program został opracowany z myślą o uczniach przeciętnie uzdolnionych, choć to dobór metod realizacji umożliwia przekazanie treści w sposób dostosowany do możliwości i rozwijający zainteresowania lub opanowanie podstawowych umiejętności przez uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Innowacyjnymi rozwiązaniami w kontekście indywidualizacji nauczania

jest planowanie pracy z uwzględnieniem predyspozycji intelektualnych uczniów w oparciu o typy inteligencji Howarda Gardnera.

W założeniach programowych zdefiniowano zarówno zakres treści nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo, jak i kształcenie umiejętności ponadprzedmiotowych niezbędnych w funkcjonowaniu społecznym. Realizacja treści przewiduje angażowanie różnych zmysłów (wzroku, słuchu, dotyku).

Innowacyjnym aspektem jest wykorzystanie narzędzi TOC w realizacji programu, których celem jest propagowanie myślenia opartego na logice i upowszechnianie sposobów komunikacji zmierzających do tego, aby uczący się zostawiali za sobą lepszy świat.

Innowacyjność to także aranżowanie szczególnych sytuacji dydaktycznych, jakimi są badania terenowe, np. w odniesieniu do „Małej Ojczyzny" i Ojczyzny.

Koncepcja pedagogiczna zastosowana w programie koncentruje się na uczniach jako podmiotach, a nie na konkretnym przedmiocie szkolnym dostarczającym materiału do uczenia się. Treści zostały przedstawione w sposób konkretno-obrazowy, aby wzmagać wyobraźnię, pobudzać zaciekawienie, angażować sytuacje umożliwiające uczniom wchodzenie w rolę odkrywców i zadawanie pytań, co sprzyja rozwijaniu wyobraźni i myślenia przyczynowo-skutkowego.

Program służy osiąganiu pewnych pułapów wiedzy i umiejętności przez uczniów, a nierozerwalnym ogniwem tego procesu jest nauczyciel, który go realizuje. Model nauczyciela, z myślą o którym powstał program, to osoba zaangażowana w swoją pracę, gotowa wkładać trud w przygotowanie uczniów do badań terenowych i ich organizację, szukająca nowych rozwiązań metodycznych.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Głównym celem nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo na II etapie edukacyjnym jest pobudzenie zainteresowania uczniów przeszłością i ukazanie procesów związanych z życiem społecznym.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania:

- przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów,
- zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas rozwiązywania problemów i wnioskowania przyczynowo-skutkowego,
- kształtowanie postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie oraz przygotowanie do uczestnictwa w kulturze i jej właściwego odbioru,
- rozwijanie umiejętności czytania ze zrozumieniem w kontekście wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa,
- kształtowanie i wykorzystywanie myślenia matematycznego do analizowania danych przedstawionych w formie tabel, wykresów, schematów, posługiwanie się zapisem rzymskim przy określaniu wieku, tysiąclecia,
- rozwijanie umiejętności myślenia naukowego poprzez formułowanie wniosków opartych na własnej wiedzy i obserwacjach empirycznych, posługiwanie się poznanymi pojęciami,
- sprawne komunikowanie się w języku ojczystym z zachowaniem zasad kultury języka, m.in. poprzez tworzenie krótkich wypowiedzi na temat wydarzeń, postaci, zachodzących procesów społecznych, zadawanie pytań i poszukiwanie na nie odpowiedzi w kontekście aktualnej problematyki społecznej,
- wykorzystywanie i porządkowanie informacji z różnych źródeł, w tym z zasobów biblioteki oraz z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych,
- zaspokajanie naturalnej ciekawości poznawczej uczniów poprzez kreatywne rozwijanie umiejętności uczenia się: odkrywanie i rozwijanie zainteresowań, przygotowywanie do dalszej edukacji,
- kształtowanie u uczniów postaw sprzyjających rozwojowi indywidualnemu i społecznemu,
- kształtowanie postawy tolerancji i szacunku do innych ludzi,
- wspieranie rozwoju intelektualnego i kreatywności uczniów poprzez podejmowanie inicjatyw, zachęcanie do twórczego działania,
- planowanie, organizowanie, dzielenie się zadaniami, podejmowanie odpowiedzialności i budowanie właściwych relacji w zakresie efektywnego współdziałania w zespole, pełnienia różnych funkcji,
- skuteczne porozumiewanie się w różnych sytuacjach, prezentacja własnego punktu widzenia i branie pod uwagę poglądów innych, formułowanie komunikatów,
- wpajanie podstawowych zasad moralnych i wartości, takich jak dobro, prawda, sprawiedliwość,

- rozwijanie umiejętności przewidywania na podstawie logicznego myślenia i wnioskowania,
- kształtowanie rozumienia, dlaczego konkretne działania prowadzą do negatywnych lub pozytywnych zachowań,
- uświadomienie konsekwencji działań w określonych sytuacjach,
- poznanie i rozumienie losów narodów i państwa polskiego w różnych dziedzinach życia społecznego,
- rozwinięcie myślenia chronologicznego z naciskiem na dostrzeganie relacji pomiędzy przeszłością a współczesnością oraz dziejami powszechnymi, narodowymi i lokalnymi,
- określanie wydarzeń w czasie i przestrzeni z wykorzystaniem linii chronologicznej i mapy, obliczanie upływu czasu i posługiwanie się określeniami: era, tysiąclecie, wiek, dekada, rok, okres p.n.e., okres n.e.,
- łączenie faktów w związki przyczynowo-skutkowe,
- proste analizowanie źródeł historycznych materialnych (ilustracje, malarstwo, sztuka, architektura),
- tworzenie narracji historycznej z uwzględnieniem pojęcia czasu, przestrzeni, ciągłości, zmiany,
- analizowanie prostych tekstów źródłowych poprzez formułowanie pytań i konstruowanie odpowiedzi oraz wyszukiwanie informacji,
- podejmowanie prób argumentowania swojego stanowiska,
- twórcze wykorzystywanie materiałów zgromadzonych podczas wycieczek do opracowania własnych albumów, portfolio, plansz,
- identyfikowanie elementów krajobrazu kulturowego.

Treści kształcenia

1. Wprowadzenie do przedmiotu historia i społeczeństwo

Historia i społeczeństwo: pojęcia historia, dzieje, tradycja, społeczeństwo. Historia jako nauka o przeszłości człowieka – istoty społecznej. Ważne wydarzenia w kontekście życia człowieka i całego społeczeństwa.

2. „Mała Ojczyzna”

„Mała Ojczyzna” – znaczenie pojęcia. Dzielnica, miasto, wieś, region. Moje miejsce na świecie, określenie miejsca zamieszkania, określenie położenia geograficznego w regionie, Polsce i Europie, tradycja regionu, tradycja historyczno-kulturowa.

Kalendarium wybranych wydarzeń z przeszłości „Małej Ojczyzny”.

Zagospodarowanie miejsca zamieszkania i okolicy. Sytuacja społeczno-gospodarcza regionu.

Postacie w historii regionu. Miejsca pamięci narodowej w okolicy. Ważne obiekty warte obejrzenia i pokazywania turystom, wskazanie ich na planie miasta/mapie gminy.

Władze lokalne – sposób powoływania, zakres działania, siedziba.

3. Ojczyzna

Ojczyzna –rozumienie pojęć: ojczyzna, naród, patriotyzm. Czynniki łączące naród: kultura, tradycja, język, religia, terytorium. Świadomość narodowa.

Święta narodowe – kiedy i w jaki sposób są obchodzone, na pamiątkę jakich wydarzeń zostały ustanowione.

Symbole narodowe – wymienianie symboli narodowych: godło, hymn, flaga i objaśnianie ich znaczenia. Rozpoznawanie symboli narodowych, rozpoznawanie bandery. Szacunek do symboli narodowych.

Historia zapisana w hymnie narodowym. Józef Wybicki, Jan Henryk Dąbrowski, Stefan Czarniecki.

Regiony historyczno-geograficzne – określanie położenia geograficznego i zróżnicowania uwarunkowanego przyrodą, cechy charakterystyczne ukazujące różnorodność krajobrazów i regionów. Regionalne tradycje i zwyczaje, stroje ludowe. Podział administracyjny kraju na województwa, powiaty, gminy.

Dawna i obecna stolica Polski. Ważniejsze miejsca pamięci narodowej, np. Grób Nieznanego Żołnierza w Warszawie, Polski Cmentarz Wojenny w Katyniu, obóz koncentracyjny w Oświęcimiu.

Polskie zabytki na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Odczytywanie informacji z mapy i planu.

Miejsca, które warto zwiedzić (do wyboru): Lublin – miasto unii i trybunału. Sandomierz – oddech przeszłości. Zamość i Kazimierz Dolny – renesansowe perły. Poznań – początki państwa polskiego i nowoczesność. Toruń – nie tylko pierniki. Wrocław – historia i współczesność.

Mniejszości narodowe i etniczne – pojęcia, cechy łączące naród. Mniejszość narodowa a mniejszość etniczna. Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Cechy wyróżniające mniejszość narodową. Język i gwara, język urzędowy i język mniejszości narodowych.

Odmienność ludzi. Stereotypy dotyczące narodów i ras. Tolerancja wobec innych narodów.

Polonia – Polacy na obczyźnie. Miejsca największych skupisk Polaków na świecie.

4. Czym jest historia?

Historia jako dzieje. Historia jako opis przeszłości. Archeologia, archeolog, wykopaliska – znaczenie pojęć. Praca historyka. Źródła historyczne materialne, pisane i niematerialne. Mówiące przedmioty, opisywanie eksponatów, metryczka przedmiotu. Stare mapy i plany jako świadkowie przeszłości. Archiwum kopalnią wiedzy.

Muzeum, skansen, zabytek, eksponat. Ochrona zabytków.

Chronologia – czas w historii. Czasomierze różnych czasów (zegar słoneczny, świecowy, wodny, mechaniczny, klepsydra piaskowa, gnomon).

Mierzenie czasu: dekada, wiek, tysiąclecie, era, p.n.e., n.e. Określanie dekady, wieku, tysiąclecia. Umieszczanie wydarzeń na linii chronologicznej, obliczanie upływu czasu.

Prehistoria i historia. Epoki historyczne (starożytność, średniowiecze, nowożytność, czasy współczesne).

5. Fundamenty Europy

Znaczenie pisma dla ludzkości. Historia pisma (klinowe, hieroglificzne, alfabetyczne). Dawne materiały piśmiennicze (gliniane tabliczki, papirus, pergamin, kamień, papier).

Starożytne Ateny – demokracja w czasach Peryklesa (zgromadzenie ludowe, rada pięciuset).

Narodziny teatru – dionizje, tragedia, komedia, maski, koturny.

Filozofia i filozofowie: Sokrates, Platon, Arystoteles.

Greckie wyobrażenia bogów. Bogowie olimpijscy. Oddawanie czci bogom: składanie ofiar, wznoszenie posągów, budowa świątyń. Mity – opowieści o bogach i herosach. Mitologia. Mit o Heraklesie. Mit o Odyseuszu.

Igrzyska sportowe – sport w życiu Greków, pierwsze starożytne igrzyska sportowe w Olimpii (776 r. p.n.e.), dyscypliny sportowe. Współczesny olimpizm.

Położenie starożytnego Rzymu. Osiągnięcia Rzymian: Prawo XII Tablic, kalendarz juliański, drogi, wodociągi, poczta, termy, budowle z marmuru, bazyliki, mównice publiczne, cyrki, amfiteatry, łuki triumfalne.

Forum Romanum, Koloseum, Panteon – wizytówki starożytnego Rzymu.

Narodziny chrześcijaństwa – Palestyna kolebką religii. Działalność Jezusa z Nazaretu i apostołów. Rozpowszechnianie chrześcijaństwa w starożytności. Gminy chrześcijańskie. Od prześladowań do religii panującej.

6. Państwo polskie za Piastów

Przeszłość zaklęta w legendach. Legendy o początkach państwa polskiego – o Lechu, Czechu i Rusie, o Piaście i Popielu.

Biskupin – ślady najstarszej osady na ziemiach polskich. Miejsce usytuowania, sposób budowy, zajęcia mieszkańców.

Słowianie i plemiona polskie, analiza mapy. Gniezno – pierwsza stolica Polski. Dynastia Piastów.

Państwo Mieszka I – informacje z mapy. Przyjęcie chrztu (966) od Czech; polityczna rola Dobrawy. Znaczenie chrystianizacji. Bitwa pod Cedynią – pierwsza historycznie potwierdzona bitwa (972), drużyna Mieszka I. Organizacja państwa: plemię, gród, podgrodzie, drużyna, książę.

Bolesław Chrobry. Misja biskupa Wojciecha w Prusach. Św. Wojciech pierwszym patronem Polski. Zjazd gnieźnieński (1000). Idea uniwersalizmu Ottona III. Wojny – powiększenie terytorium kraju (mapa). Koronacja (1025). Znaczenie koronacji.

Statut Bolesława Krzywoustego (1138). Sprowadzenie Krzyżaków do Polski (1226). Bitwa pod Legnicą (1241). Potrzeba zjednoczenia kraju. Znaczenie koronacji Władysława Łokietka.

Kazimierz Wielki ostatni Piast na tronie Polski – reformy i dokonania. Umocnienie kraju, budowa zamków obronnych, otaczanie miast murami obronnymi („zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną"). Założenie Akademii Krakowskiej (1364). Pokojowa polityka dyplomacji. Granice państwa – mapa. Jednolita waluta.

Kraków – druga stolica Polski. Życie codzienne miasta. Krakowski rynek. Zajęcia mieszczan. Uczta u Mikołaja Wierzynka – zjazd monarchów Europy.

7. Mnisi

Zakony i zakonnicy. Klasztor, reguła zakonna, śluby zakonne, ubóstwo. Zajęcia zakonników. Tryb życia mnichów. Specjalizacje średniowiecznych zakonów – benedyktyni, cystersi, franciszkanie i dominikanie. Działalność św. Franciszka z Asyżu. Św. Franciszek patronem ruchów ekologicznych.

8. Rycerze

Lokalizacja średniowiecznego zamku. Sposoby wznoszenia zamków. Elementy obronne: fosa, mury obronne, baszta, wieża, most zwodzony. Funkcje zamku.

Znane polskie zamki, np. Szlak Orlich Gniazd – warownie strzegące południowych rubieży (Chęciny, Olsztyn k. Częstochowy, Będzin, Olkusz, Ogrodzieniec, Ojców, Czorsztyn).

Życie na zamku – mieszkańcy i ich zwyczaje. Paź, giermek, rycerz. Pasowanie na rycerza. Uzbrojenie: zbroja, tarcza, ostrogi, miecz, zbroja końska. Kodeks rycerski. Turniej rycerski. Zawisza Czarny – wzór średniowiecznego rycerza.

9. Mieszczanie

Gród, podgrodzie, miasto – lokacja miast. Plan średniowiecznego miasta. Rynek sercem miasta. Elementy obronne: mury miejskie, bramy, fosy, mosty zwodzone. Zajęcia mieszczan: handel (kupcy) i rzemieślnicy (mistrz, czeladnik, uczeń). Funkcje cechów. Średniowieczni rzemieślnicy: szewcy, bednarze, kowale, stolarze, płatnerze, piekarze, zdunowie itp. Władze miejskie – samorząd, burmistrz.

Najstarsze polskie miasta. Miasto średniowieczne a miasto współczesne – cechy wspólne i różnice.

10. Chłopi

Rolnictwo jako podstawowe zajęcie ludzi średniowiecza. Lokacja wsi (zasadźca, sołtys, ława, łan). Średniowieczne metody uprawy roli: żarowa (wypaleniskowa), trójpolówka. Narzędzia rolnicze: plug, radło, brona, sierp, cep, żarna. Powinności chłopów wobec dworu (danina, pańszczyzna) i kościoła (dziesięcina). Wieś wczoraj i dziś.

Porównanie warunków życia na wsi, w mieście i na zamku – podział zadań pomiędzy poszczególnymi stanami społecznymi.

11. Odkrycie Nowego Świata

Przyczyny odkryć geograficznych. Postęp w żeglarstwie – nowe wynalazki ułatwiające podróże morskie: karawela, kompas, astrolabium, siatka kartograficzna, mapy nieba, mapy mórz i oceanów. Europejskie wyobrażenie o świecie.

Krzysztof Kolumb i znaczenie odkrycia przez niego Ameryki (1492). Ameryka przed przybyciem odkrywców. Kultura Indian. Nowy Świat – kolonie, kopalnie, plantacje, niewolnicy, zniszczenie dorobku plemion indiańskich, odczytywanie informacji z mapy. Broń palna jako środek ułatwiający kolonizację.

Następstwa odkryć geograficznych dla Europejczyków i rodzimych mieszkańców podbitych terenów.

12. Mikołaj Kopernik i jego odkrycie

Życie Mikołaja Kopernika. Mikołaj Kopernik jako wszechstronny uczony i wybitny astronom. „Wstrzymał Słońce, ruszył Ziemię…” – epokowe odkrycie naukowe (teoria heliocentryczna).

13. Jadwiga i Jagiełło

Polska i Litwa przed zawarciem unii: Jadwiga – kobieta na tronie, Jagiełło – książę pogańskiej Litwy. Przyczyny zawarcia unii polsko-litewskiej. Pojęcia: unia, unia personalna. Wskazanie na mapie Polski, Litwy i ich stolic, miejsca zawarcia unii. Unia personalna w Krewie (1385) – postanowienia i znaczenie dla obu stron. Sylwetka Jadwigi i jej zasług w dziedzinie polskiej kultury.

Problem krzyżacki. Przyczyny wielkiej wojny. Szlak wojny – odczytywanie informacji z mapy. Zwycięstwo wojsk polsko-litewskich pod Grunwaldem (15 VII 1410) – Władysław Jagiełło i Ulryk von Jungingen. Następstwa bitwy i skutki wojny.

14. Dwór Jagiellonów

Kultura „złotego wieku” – czasy Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta, rola królowej Bony. Życie dworskie na Wawelu w XVI wieku, dwór, paziowie. Renesansowa przebudowa Wawelu, wystrój komnat – arrasy, freski. Dzwon Zygmunt.

15. Polski szlachcic

Sejmiki ziemskie i ich kompetencje. Początki sejmu walnego (król, senat, izba poselska). Demokracja szlachecka.

Przekształcenie rycerstwa w szlachtę. Zajęcia szlachty. Szlachcic ziemianinem. Pospolite ruszenie jako obowiązek obrony ojczyzny. Pozycja szlachty w Polsce. Przywileje szlacheckie.

Dwór i wieś – folwark, pańszczyzna, kmiecie. Zbożowe bogactwo. Polska „spichlerzem Europy” – spław rzeczny Wisłą do Gdańska: spichlerze, żuraw, flisacy. Gospodarka i funkcje nadwiślańskich miast. Gdańsk polskim „oknem na świat”.

16. Rzeczpospolita Obojga Narodów

Unia realna. Polacy i Litwini. Unia lubelska (1569) – okoliczności zawarcia, postanowienia. Rzeczpospolita Obojga Narodów państwem wielu narodów i religii. Następstwa unii. Granice nowego państwa – mapa.

Wolna elekcja. Pierwsza wolna elekcja (1573). Pierwsi władcy elekcyjni: Henryk Walezy, Stefan Batory, Zygmunt III Waza. Przeniesienie stolicy z Krakowa do Warszawy.

17. Rzeczpospolita w XVII w.

Potop szwedzki (1655-1660): przyczyny, przebieg, następstwa. Obrona Jasnej Góry. Wojna partyzancka – odczytywanie informacji z mapy. Pod wodzą Stefana Czarnieckiego przeciwko Szwedom.

Zagrożenie państw chrześcijańskich ze strony sułtana tureckiego. Bitwa pod Wiedniem (1683) – pokonanie Turków. Na dworze Jana III i Marysieńki.

18. Upadek I Rzeczpospolitej

Określenie w czasie i przestrzeni I Rzeczpospolitej. Reformy państwa w czasach Stanisława Augusta Poniatowskiego. Rozwój edukacji: Szkoła Rycerska, Komisja Edukacji Narodowej, Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych. Rozwój kultury i mecenat królewski: Teatr Narodowy, *Monitor*, pierwsza biblioteka, obiady czwartkowe. Warszawa czasów stanisławowskich. Pisarze i politycy: Ignacy Krasicki, Adam Naruszewicz.

Konstytucja 3 Maja (3 V 1791). Sejm Wielki, reformy, okoliczności uchwalenia konstytucji. Następstwa konstytucji.

Powstanie kościuszkowskie (1794). Przyczyny insurekcji. Tadeusz Kościuszko naczelnikiem powstania, przysięga na krakowskim rynku. Ofiarność i bohaterstwo kosynierów w bitwie pod Racławicami. Zasięg terytorialny insurekcji. Odczytywanie informacji z mapy. Upadek powstania.

Przyczyny upadku państwa polskiego (wewnętrzne i zewnętrzne). III rozbiór Polski (1795) – analiza w oparciu o mapę.

19. Formy walki o niepodległość

Polska pod zaborami. Konspiracyjna działalność Polaków. Walki narodowowyzwoleńcze.

Powstanie listopadowe (1830): przyczyny, spisek Piotra Wysokiego w Szkole Podchorążych, *noc listopadowa*. Wojna polsko-rosyjska (1831) – największe bitwy, odczytywanie informacji z mapy. Przyczyny klęski. Represje po upadku powstania listopadowego.

Powstanie styczniowe (1863) – przyczyny, partyzancki charakter walk, miejsca walk – mapa. Represje po upadku powstania.

Polityka zaborców wobec Polaków: germanizacja w zaborze pruskim, rusyfikacja w zaborze rosyjskim i autonomia Galicji. Wskazywanie na mapie zasięgu zaborów. Walka o polskość i prawo do posługiwania się językiem polskim. Praca organiczna.

Rozwój i znaczenie kultury: Jan Matejko – polski malarz historyczny tworzący „ku pokrzepieniu serc". Stanisław Moniuszko – kompozytor tworzący opery czerpiące wzory z polskiej tradycji i muzyki ludowej. Henryk Sienkiewicz – autor powieści ukazującej czasy świetności Polski i wielkich zwycięstw. Stanisław Wyspiański wybitny polski dramaturg, poeta, malarz, architekt i grafik.

20. Życie na emigracji

Emigracja polityczna i zarobkowa „za chlebem". Wielka Emigracja po upadku powstania listopadowego. Rozproszenie XIX-wiecznej polskiej emigracji, główne ośrodki (mapa). Państwa, które przyjęły najwięcej imigrantów z ziem polskich.

Emigracyjni twórcy kultury polskiej. Fryderyk Chopin – kompozytor wszechczasów. Adam Mickiewicz – polski wieszcz narodowy. Maria Skłodowska-Curie – profesor Sorbony, dwukrotna laureatka Nagrody Nobla. Helena Modrzejewska – legendarna polska aktorka.

21. Miasto przemysłowe

Wiek pary i elektryczności – wynalazki, które zmieniły obraz gospodarki: maszyna parowa, silnik elektryczny. Formy produkcji: rzemieślnicza i maszynowa (fabryczna). Nowe środki transportu (kolej żelazna, statek parowy) i łączności (telegraf). Rewolucja przemysłowa. Pierwsze fabryki – rozwój uprzemysłowienia w XIX w.

Ośrodki przemysłu na ziemiach polskich. Nowe grupy społeczne: właściciele fabryk i robotnicy. Warunki pracy i życia robotników. Obraz XIX-wiecznej Łodzi jako miasta kontrastów.

22. Odrodzenie państwa polskiego

W politycznych salonach i na polu walki – droga do niepodległości. Polacy na frontach I wojny światowej, wskazywanie na mapie.

Federacja Józefa Piłsudskiego i inkorporacja Romana Dmowskiego – 2 pomysły na niepodległość. Odzyskanie niepodległości (11 XI 1918). Rola Józefa Piłsudskiego w odzyskaniu niepodległości i kształtowaniu państwa polskiego po 123 latach niewoli.

Kształtowanie się granic II Rzeczpospolitej – powstanie wielkopolskie, traktat wersalski, plebiscyty, powstania śląskie, wojna polsko-bolszewicka. Sąsiedzi Rzeczpospolitej. II Rzeczpospolita na mapie Europy.

23. Polska w okresie II wojny światowej

Faszyzm niemiecki i komunizm radziecki . 2 ideologie polityczne (Adolfa Hitlera i Józefa Stalina) wobec własnych społeczeństw oraz w kontekście polityki podbojów. Podobieństwa i różnice pomiędzy ideologiami.

Pakt Ribbentrop – Mołotow. Wybuch II wojny światowej (1 IX 1939). Kampania wrześniowa. Atak ZSRR na Polskę (17 IX 1939). Sąsiedzi – agresorzy: wskazywanie i odczytywanie informacji z mapy.

Polityka Hitlera i Stalina wobec podbitych państw. Życie Polaków pod okupacją niemiecką i radziecką. Prześladowania Polaków przez okupantów. Ruch oporu i polskie państwo podziemne. Formy walki zbrojnej i cywilnej. Mały sabotaż. Symbolika form oporu Polaków: *Polska Walcząca, Zwyciężymy, Pracuj powoli*.

Wybuch powstania warszawskiego (1 VIII 1944) – przyczyny, przebieg, następstwa. 63 dni nierównej walki. Zaangażowanie ludności cywilnej.

Holocaust. Polityka Hitlera wobec ludności żydowskiej. Getto, obóz zagłady.

24. Polska Rzeczpospolita Ludowa

Zniszczenia wojenne i odbudowa kraju. Nowe granice i przesiedlenia ludności. Podział polityczny Europy – Polska na mapie powojennej Europy. Sąsiedzi i ich ustrój.

Polska w bloku państw komunistycznych – zależność od ZSRR. Dyktatura partii komunistycznej.

Społeczeństwo. Zmiany w strukturze społecznej. Awans społeczny. Zmiany w edukacji. Likwidacja analfabetyzmu. Przemiany gospodarcze – planowanie centralne. Cenzura. Demokratyczna opozycja.

25. Solidarność i powstanie III Rzeczpospolitej

Solidarność – okoliczności powstania, działania. Walka bez przemocy. Strajki.

Wprowadzenie stanu wojennego (13 XII 1981) – przyczyny, przebieg, następstwa.

„Okrągły stół" – obrady partii rządzącej z opozycją. Przełomowe wybory 1989 r. Zmiany polityczno-gospodarcze w Polsce w 1989 roku.

Narodziny III Rzeczpospolitej. Miejsce III Rzeczpospolitej na mapie politycznej Europy. Sąsiedzi Polski.

26. Refleksja nad sobą i otoczeniem społecznym

Człowiek – jego odmienność, niepowtarzalność. Potrzeby człowieka: rodzaje, sposoby ich zaspokajania, przykłady. Kim jestem? Kim będę w przyszłości? Zainteresowania a przyszłość. Godność osobista i godność drugiego człowieka. Odpowiedzialność za siebie i innych.

Rodzina – definicja, znaczenie, rola, prawa i obowiązki poszczególnych członków rodziny, odpowiedzialność, więź rodzinna, role społeczne, uczestniczenie w życiu rodziny, szacunek wobec rodziców, czynniki spajające rodzinę, ród, dynastia, krewny, powinowaty, pokolenie. Rodzinne historie i tradycje.

Tradycja – przykłady, opinie, sposób kultywowania tradycji jako czynnik integrujący rodzinę, społeczeństwo.

Gromadzenie pamiątek rodzinnych, konstruowanie drzewa genealogicznego, pochodzenie nazwisk, rodowód. Kronika rodziny/album rodziny.

Szkoła – organy szkoły i ich zadania oraz zasady funkcjonowania, społeczność szkolna, prawa i obowiązki uczniów.

Demokracja szkolna – samorząd szkolny, kompetencje, realizowane działania, zasady wyboru.

Sprawiedliwość – pojęcie, codzienne postrzeganie sprawiedliwości jako zachowań pożądanych i niepożądanych, przykłady postępowania sprawiedliwego i niesprawiedliwego.

Uprzejmość – pojęcie, zachowania postrzegane jako uprzejme. Lojalność wobec drugiego człowieka. Dobry kolega/dobra koleżanka.

Tolerancja – pojęcie, znaczenie zachowań tolerancyjnych, tolerancja w domu, klasie, szkole, na świecie. Szanowanie cudzych poglądów.

Konflikt – pojęcie, przykłady, konflikty wśród grupy rówieśniczej, sposoby ich rozwiązywania i postępowania. Emocje i komunikacja. Konflikty polityczne, religijne, międzynarodowe.

27. Państwo

Państwo – określenie, demokratyczny charakter państwa. Pojęcia: demokracja, wolne wybory, wolność słowa, wolne media, konstytucja.

Organy władzy w Rzeczpospolitej Polskiej: parlament, prezydent, rząd, sądy – ich ważniejsze funkcje w systemie politycznym.

Współczesna Rzeczpospolita w świecie – położenie geograficzne, przynależność do organizacji międzynarodowych (ONZ, NATO).

Prawa i obowiązki obywateli Rzeczpospolitej Polskiej. Obywatel i konstytucja.

Prawa dziecka. Konwencja Praw Dziecka. Przestrzeganie praw dziecka. Instytucje zajmujące się prawami dziecka.

28. Społeczeństwo

Praca. Znaczenie pracy w życiu człowieka. Społeczny podział pracy.

Grupy społeczne – definicja, role w społeczeństwie, rodzaje, funkcjonowanie. Grupa a zbiorowość społeczna.

Problemy współczesnej Polski. Źródła informacji: media (prasa, radio, telewizja, Internet), rodzice, nauczyciele, eksperci. Selekcjonowanie i prezentowanie wybranych informacji.

29. Wspólnota europejska

Przyczyny powstania Unii Europejskiej. Korzenie wspólnej Europy. Europejska jedność i solidarność.

Symbole Unii Europejskiej: hymn, flaga, paszport, euro, Syriusz – maskotka wspólnej Europy.

Państwa Unii Europejskiej – wskazywanie krajów należących do wspólnoty, prezentacja wybranych z nich.

Polska w Unii Europejskiej (1 V 2004). Korzyści i zagrożenia wynikające z przynależności do wspólnoty.

30. Problemy ludzkości

Problemy współczesnej ludzkości.

„Świat staje się mniejszy” – znaczenie powiedzenia, przyczyny i następstwa. Globalizacja – szanse i zagrożenia.

Postęp naukowo-techniczny współczesnego świata – nowe osiągnięcia, ich zastosowanie i wpływ na życie człowieka (np. komputer, informatyka, Internet, telefony komórkowe).

Wpływ techniki na stan środowiska naturalnego. Zanieczyszczenie środowiska. Katastrofy ekologiczne. Zjawiska niszczące przyrodę i środowisko. Ekologia i rola edukacji ekologicznej.

Media elektroniczne (telewizja, radio, Internet) – korzyści i zagrożenia wynikające z korzystania.

Przejawy nędzy na świecie – miejsca występowania, formy pomocy.

Organizacje pozarządowe zajmujące się niesieniem pomocy.

Milenijne Cele Rozwoju.

Konflikty zbrojne – pojęcia, miejsca występowania współczesnych konfliktów zbrojnych, podłoże zatargów. Przyczyny i następstwa konfliktów.

Sposoby osiągania celów

Organizacja środowiska edukacyjnego i dobór metod nauczania adekwatnych do posiadanych zasobów ułatwia proces przyswajania wiedzy i umiejętności oraz kształtowania pożądanych postaw. Kształcenie powinno odbywać się w sposób wielostronny, polegający na wykorzystywaniu szerokiego wachlarza metod: podających, problemowych, eksponujących, programowych i praktycznych. Takie dynamiczne nauczanie gwarantuje osiąganie założonych celów, gdyż metodyka zaleca angażowanie wszystkich możliwych zmysłów do poznawania nowych treści.

Psychologia rozwojowa dziecka do 12. roku życia również kładzie nacisk na polisensoryczne poznawanie świata, dodatkowo więc wskazane jest wykorzystywanie takich środków dydaktycznych, jak: prezentacja multimedialna, filmy, zdjęcia, ilustracje, mapy, schematy. Wykorzystanie wielu mediów i strategii nauczania wpływa na podniesienie jakości procesu uczenia się, zwiększa jego efektywność, a właściwe zaprojektowanie narzędzi łączących formy multimedialne z tekstami podnosi możliwości percepcyjno-wzrokowe osoby uczącej się.

Wybór metod nauczania zależy od czynników, takich jak: możliwości poznawcze i wiek uczniów, stopień rozwoju analitycznego i syntetycznego myślenia, liczebność klasy, pomocy dydaktycznych, jakimi dysponuje nauczyciel.

Sposób osiągania celów jest istotny w kontekście indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb i możliwości uczniów.

Indywidualizacja nauczania dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to nie tylko wybór metod i języka dostosowanego do ich możliwości, lecz także pozytywne motywowanie i dostrzeganie drobnych sukcesów. Rozbudzenie zainteresowania jest już dużym sukcesem, gdyż od ciekawości poznawczej do myślenia historycznego jest już bardzo blisko.

Celem indywidualizacji nauczania jest przekazanie wiedzy w sposób dostosowany do możliwości percepcyjnych dzieci. Innowacyjnym działaniem zmierzającym do dobrania właściwych metod pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jest sprawdzanie typu jego inteligencji wg Howarda Gardnera. Uczniowie posiadający inteligencję językową lub muzyczną zainteresują się historią, jeśli będą mieć bodźce w postaci rymowanek, wierszyków. Dzieci o typie inteligencji logiczno-matematycznej chętniej będą się uczyć, jeśli przekażemy historię w formie dat, gdy często będzie padać pytanie: *ile lat upłynęło od… do…?* Uczniowie z dominującą inteligencją kinestetyczną potrzebują żywego obrazu, a więc środkami dydaktycznymi uławiającymi osiąganie celów będą filmy, prezentacje multimedialne, animacje komputerowe. W pracy z dziećmi o typie inteligencji przestrzennej należy stosować formy graficzne: mapy mentalne, rysunki, plakaty, plany. Uczniowie, u których dominuje inteligencja interpersonalna, będą przyswajać treści edukacyjne poprzez pojęcia i definicje, wokół których należy budować scenariusz zajęć. Dla osób z inteligencją intrapersonalną należy tak projektować lekcje, aby prowadziła do wniosków i refleksji. Uczniowie o typie inteligencji naturalistycznej oczekują od nauczyciela odwoływania się do osobistych doświadczeń, biskich własnemu środowisku, są także otwarci na własny rozwój poprzez zwiedzanie i w oparciu o źródła historyczne materialne.

Indywidualizacja dotyczy także uczniów szczególnie zainteresowanych przedmiotem, gdyż zadaniem nauczyciela staje się przygotowywanie dla niego trudniejszych tekstów, poważniejszych wyzwań, wdrażanie do badawczego poznawania dziejów.

Zindywidualizowanie pracy z uczniami szczególnie uzdolnionymi obejmuje tworzenie sytuacji poznawczych wyzwalających kreatywność i swobodę działania. Odpowiedzią na to wyzwanie może być zlecanie przygotowywania lekcji powtórzeniowych w formie gier dydaktycznych, konkursów. Przy realizacji nowych treści uczniowie zainteresowani przeszłością i zjawiskami zachodzącymi we współczesnym społeczeństwie mogą poprowadzić część lekcji jako eksperci (metoda: pytania do eksperta), przygotować prezentację, portfolio, plakat, album czy mapę mentalną. Nauczyciel, wykorzystując zainteresowania dzieci, może także zlecić wyszukanie i zaprezentowanie ciekawostek związanych z określoną tematyką.

Poważniejszym wyzwaniem w ramach indywidualizacji pracy z uczniami szczególnie uzdolnionymi jest włączanie ich do współorganizowania szkolnych konkursów historycznych i obywatelskich, organizowanie publicznych wystąpień (na forum szkoły, dla środowiska lokalnego, czyli np. podczas imprez z udziałem rodziców) – prelekcji związanych z ważnymi rocznicami historycznymi, świętami narodowymi, życiem demokratycznym państwa.

Ważną rolę w edukacji historycznej i obywatelskiej odgrywa stosowanie metod aktywizujących, czyli angażujących uczniów w proces kształcenia na płaszczyźnie emocjonalnej, percepcyjnej, ruchowej, werbalnej.

Dlaczego metody aktywizujące? Ponieważ piramida uczenia się wg Edgara Dale'a określa, że zapamiętujemy 10% tego, co czytamy, 20% tego, co słyszymy, 30% tego, co widzimy, 50% tego, co widzimy i słyszymy, 70% tego, co sami mówimy, 90% tego, co sami robimy. Dzięki zastosowaniu metod aktywizujących uczniowie maja szansę na łatwiejsze zapamiętywanie nowych treści i sprawdzanie własnych umiejętności w kontrolowanych warunkach. Ponadto podejmowanie tego typu działań powoduje, że nauka staje się atrakcyjna, gdyż uwzględnia różne style uczenia się.

Jeśli istnieją ku temu warunki, część zajęć (np. „Mała Ojczyzna") powinno obywać się w formie badań terenowych, czyli poprzez udziałowe poznawanie historii: w muzeach, zabytkach, miejscach pamięci narodowej czy choćby w pobliskim kościele, który niezależnie od swojego wieku można przedstawić uczniom jako miejsce będące świadkiem przeżywania przez ludzi wydarzeń historycznych w ważnych momentach dziejowych). Również treści części „Ojczyzna" przewidziano do realizacji jako badania terenowe, które zostaną przeprowadzone w formie jedno- lub kilkudniowej. Zrealizowanie tego działania związane jest z możliwościami finansowymi uczniów lub szansą na otrzymanie dofinansowania z gminy. Innym sposobem na rozwiązanie kwestii finansowych jest nawiązanie współpracy z lokalną organizacją pozarządową, co otwiera drogę do pozyskania grantów w ramach zadania zlecanego przez samorząd gminy lub województwa (np. w obszarze edukacji kulturalnej) lub z instytucji ogłaszających konkursy na realizację projektów. Miejsce prowadzenia badań terenowych powinno być uzależnione od zainteresowań i wieku uczniów, a także regionu zamieszkania. Przykłady badań terenowych: *Na szlaku zamków krzyżackich*, *Szlak Orlich Gniazd*, *Szlak Piastowski*, ale tematyka powinna być kwestią drugorzędną, gdyż kształcone umiejętności i nowe doświadczenia badawcze mają taki sam wymiar.

Niezmiernie ważną rolę odgrywa wykorzystywanie zarówno przez nauczycieli, jak i przez uczniów sprawdzonych zasobów internetowych. Przykładem jest portal edukacyjny Scholaris zawierający bazę scenariuszy i gotowych środków dydaktycznych do wykorzystania podczas lekcji. Przykładami zasobów do nauczania historii są np.:

- *Historia – co to takiego jest i skąd czerpiemy o niej wiedzę?* – ilustracje materialnych źródeł wiedzy,
- *Kazimierz Wielki* – ostatni Piast na tronie Polski – czytelna prezentacja multimedialna obejmująca wszystkie obszary działalności władcy,
- *Biskupin* – film edukacyjny prezentujący zrekonstruowaną najstarszą osadę na ziemiach polskich,
- *Ziemia księgą przeszłości* – wprowadzenie do właściwego zrozumienia historii i wsłuchania się w to, co mogą powiedzieć eksponaty,
- *Pielęgnowanie i ochrona zabytków* – niezwykle użyteczna pomoc w kontekście wprowadzenia do badań terenowych.

Ponadto portal Scholaris to także narzędzie do tworzenia lekcji, dzięki któremu nauczyciel może w prosty i szybki sposób konstruować własne scenariusze zajęć.

Poniżej przedstawiono metody i techniki proponowane do wykorzystania przy realizacji programu.

Opowiadanie – metoda podająca służąca przedstawianiu sytuacji dynamicznych, charakteryzująca się ciągłością chronologiczną, prezentująca 1 punkt widzenia.

Opis – wykorzystywany do przedstawiania sytuacji statycznych. Jest słownym i plastycznym przedstawieniem wydarzenia. Obejmuje uwypuklenie cech, struktury i budowy.

Pogadanka – metoda poszukująca polegająca na dialogu nauczyciela z uczniami. Jest skuteczna w poszukiwaniu porównań i porządkowaniu posiadanej już wiedzy.

Dyskusja – służy nabywaniu i doskonaleniu umiejętności logicznego wnioskowania, analizowania, a także poprawnego posługiwania się językiem.

Dyskusja wielokrotna – pozwala zaktywizować wszystkich uczniów, gdyż problem omawiany jest najpierw w grupie, a następnie przedstawiciel grupy prezentuje argumenty i stanowisko swojego zespołu.

Sześć myślących kapeluszy – metoda pozwalająca na twórcze rozwiązywanie problemów poprzez przypisanie barwom konkretnych sposobów myślenia. W I etapie uczniowie w grupach ustalają wspólne stanowisko, a następnie reprezentanci „kapeluszy" wymieniają się poglądami na forum klasy. W trakcie dyskusji uczniowie reprezentują emocje z góry przypisywane określonym kolorom.

Praca z tekstem źródłowym – kształci umiejętność samodzielnego docierania do prawdy, służy rozwojowi możliwości intelektualnych. Jej celem jest kształcenie umiejętności zdobywania wiedzy.

Praca w grupach – pozwala na wdrażanie uczniów do współdziałania w zakresie organizacji pracy, współodpowiedzialności, służy nabywaniu umiejętności zespołowego rozwiązywania problemów. Przynosi korzyści nie tylko dydaktyczne, lecz także wychowawcze.

Analiza SWOT – metoda poszukująca koncentrująca się na analizie konkretnego problemu. Sprzyja kreatywnemu rozwiązywaniu problemu. Opiera się na analizie zasobów oraz potencjalnych korzyści i zagrożeń związanych z realizacją określonego zadania.

Pytania do eksperta – metoda służąca poszukiwaniu, porządkowaniu i wykorzystywaniu informacji z różnych źródeł, pozwala na rozwijanie umiejętności gromadzenia informacji źródłowych, analizowanie i przetwarzanie ich, wyciągania wniosków oraz formułowania pytań.

Burza mózgów – polega na twórczym i kreatywnym rozwiązywaniu problemów, kształtowaniu sprawności umysłowych, rozwijaniu zainteresowań, pobudzaniu ciekawości poznawczej, przełamywaniu oporów. Jest okazją do odważnego przedstawiania swoich pomysłów.

Debata „za i przeciw" – metoda aktywizująca znajdująca zastosowanie przy realizacji zagadnień kontrowersyjnych, które trudno oceniać w sposób jednoznaczny. Pozwala na rozważanie problemu z różnych punktów widzenia.

Mapa mentalna – polega na porządkowaniu informacji i ich wizualnym przedstawianiu. Stwarza możliwość do poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł w formie haseł, rysunków, symboli, zdjęć, schematów.

Drzewo decyzyjne – metoda polegająca na wpisaniu w pień drzewa zagadnienia, w sprawie którego trzeba podjąć decyzję. Następny poziom to gałęzie, gdzie umieszcza się możliwe rozwiązania problemu. Trzeci poziom to miejsce na rozpisanie dobrych i złych konsekwencji poszczególnych wariantów rozwiązania problemu. W koronie drzewa należy określić cele i wartości, którymi kieruje się osoba podejmująca decyzję. Stanowią one zarazem kryterium oceny przyjętych rozwiązań.

Drzewko owocowe – forma mapy mentalnej. Jest graficznym zapisem zebranych i uporządkowanych informacji. Umożliwia pokazanie wszystkich płaszczyzn określonego zagadnienia popartych przykładami. Gromadzenie informacji w formie grafiki i tekstu ułatwia zrozumienie związków i zależności występujących między nimi.

Makieta – technika manualno-przestrzenna, której celem jest nie tylko uporządkowanie treści i ich łatwiejsze zapamiętywanie, lecz także nauka poprzez działanie gwarantująca skuteczność w przyswajaniu treści edukacyjnych.

Ranking diamentowy – technika służąca rozwiązaniu problemu, polegająca na podejmowaniu decyzji przez grupę. W pierwszym etapie poprzez „burzę mózgów" uczniowie zapisują na pojedynczych kartkach proponowane rozwiązania problemu. Następnie odrzucają powtarzające się pomysły i w drodze dyskusji wybierają 9 najlepszych rozwiązań i tworzą z nich plakat w formie diamentu, jednocześnie hierarchizując trafność rozwiązań od 1 do 9.

Dywanik pomysłów – metoda poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł. Pozwala na efektywne posługiwanie się technologią informacyjną. Dywanik pomysłów służy twórczemu rozwiązywaniu problemów i wyszukiwaniu jak najlepszego rozwiązania.

Informacja błyskawiczna – służy szybkiemu rozwiązywaniu problemu, bez dyskusji. Informacja błyskawiczna ma za zadanie rozjaśnić określone zagadnienie. Znajduje zastosowanie w sytuacjach, które wymagają szybkiego nazwania i wyjaśnienia.

Projekt edukacyjny – metoda polega na zaplanowaniu, opracowaniu, a następnie wykonaniu określonego zadania przez ucznia lub grupę. Działania wykonywane są samodzielnie przez uczestników, wywołują ich dużą aktywność, a nauczyciel występuje jedynie w roli mentora. Realizacja projektu staje się okazją do włączania w życie szkoły środowiska lokalnego, rodziców, a nawet sponsorów, jeśli podjęta przez uczniów tematyka staje się interesująca dla osób postronnych.

Rodzajem projektu są badania terenowe. Nie należy ich postrzegać jako wycieczki, choć z przyczyn organizacyjnych przypomina właśnie taką formę. Polegają na tym, że uczniowie sami wcielają się w rolę przewodników. Zbierają informacje z różnych źródeł i przygotowują się pod kierunkiem nauczyciela, a następnie wcielają się w role ekspertów prezentujących grupie określone treści.

Innowacyjnym sposobem na realizację programu jest TOC, czyli techniki aktywizujące myślenie, które są wdrażane już w 22 krajach na 5 kontynentach. Do metod TOC zaliczane są: drzewko ambitnego celu, chmurka i gałązka logiczna. Odpowiadają one na 3 zasadnicze pytania: *co zmienić? co chcę osiągnąć? jak dokonać tej zmiany?* Metodologia TOC opiera się na rozbijaniu pozornie złożonych problemów na mniejsze i przejrzyste oraz na dostarczaniu szkieletu graficznego, by wzmóc zrozumienie zagadnienia, umożliwić przełożenie teorii na praktykę w oparciu o posiadaną wiedzę, dostarczyć pytań.

Drzewko ambitnego celu to postawienie nadrzędnego dążenia, do którego należy określić przeszkody, określić do nich cele i przygotować plan, czyli poszukać rozwiązania. Metoda uczy samodzielności i kreatywności, gdyż uczeń sam wymyśla rozwiązania z wykorzystaniem własnego języka i własnej logiki. Drzewko umożliwia uczącemu koncentrację na myśleniu wybiegającym poza dosłowną interpretację tekstu, dostrzeganie w nim tego, co istotne, logicznie przewidywane, wpływa na skuteczność działania i myślenie przyczynowo-skutkowe.

Chmurka jako narzędzie TOC służy analizie konfliktu, działa w treściwy i nieprowokujący sposób, prowadzi do rozwiązania sporu przez strony. Założenia tej metody to pokazanie prawdziwych potrzeb stron zaangażowanych w konflikt i podejście do rozwiązania jako „ja i ty razem przeciwko problemowi", a nie „my przeciwko sobie". Chmurka jest narzędziem, dzięki któremu dziecko uczy się rozpoznawania własnych potrzeb i kształtuje empatię.

Gałązka logiczna służy analizie przyczynowo-skutkowej, by znaleźć związek między faktami (jeśli…, to…), co ułatwia zapamiętywanie, a także uczy formułowania myśli i przeciwdziałania negatywnym konsekwencjom.

Graficzne przedstawienie drzewka ambitnego celu

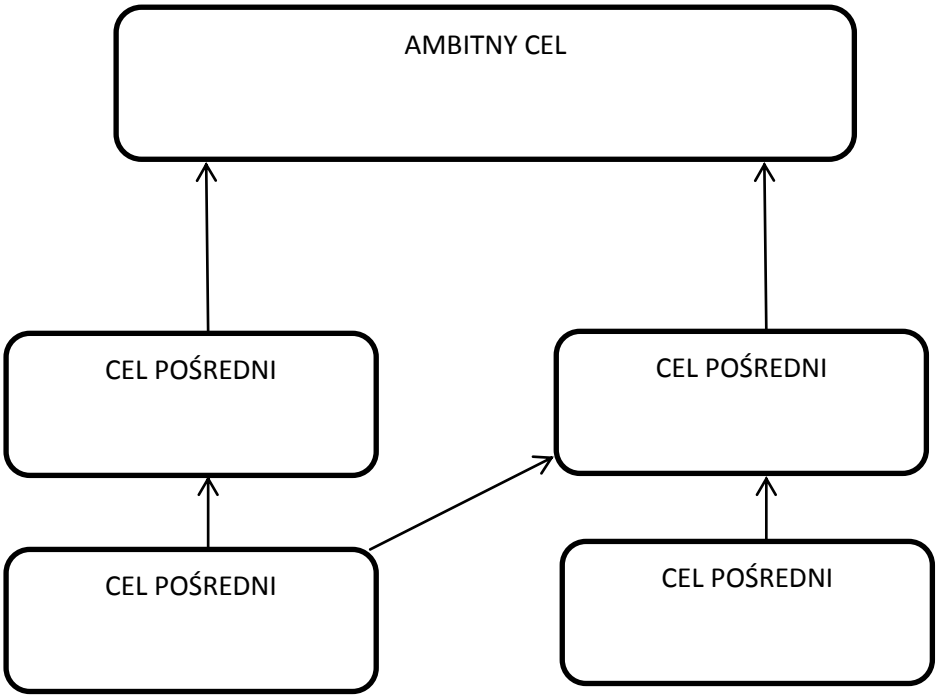

AMBITNY CEL		
PRZESZKODY	**CELE POSREDNIE**	**PLAN**

Graficzne przedstawienie chmurki

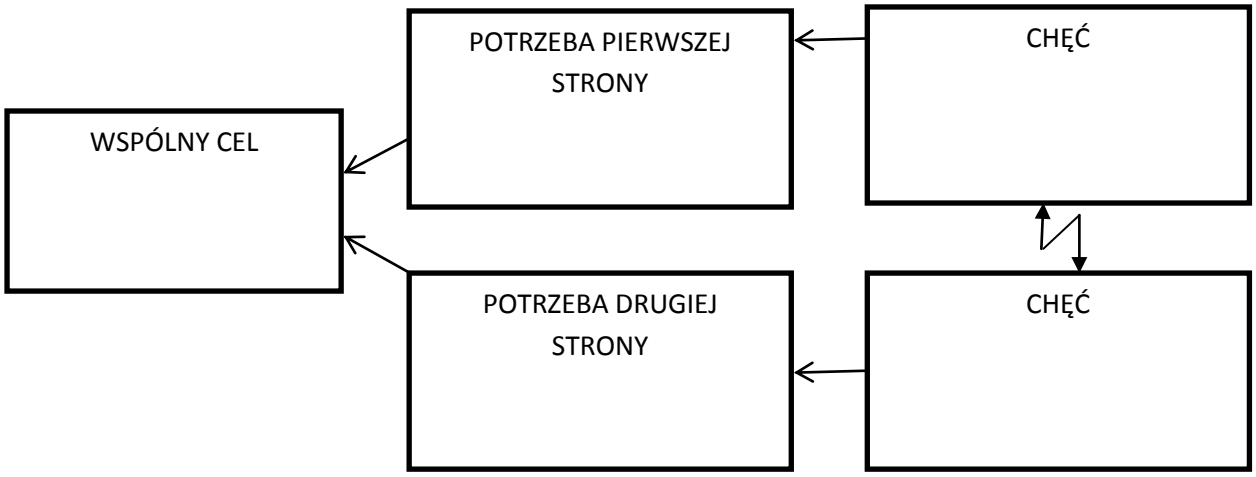

Graficzne przedstawienie gałązki logicznej

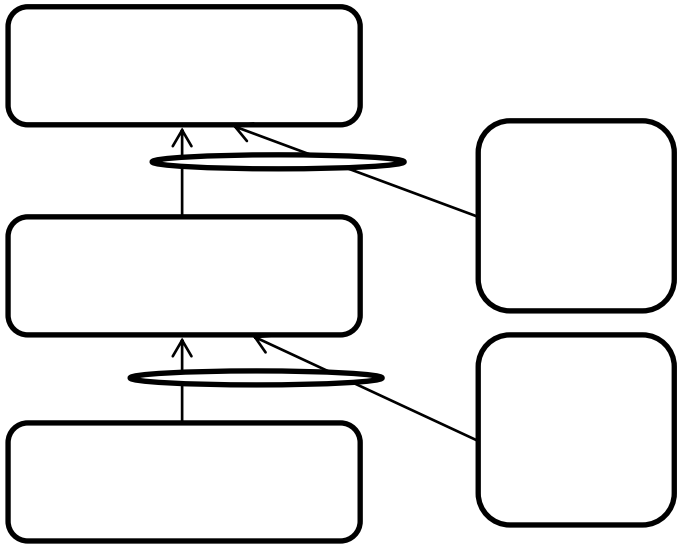

Zadaniem szkoły jest kształtowanie u uczniów określonych postaw, ale też tworzenie warunków sprzyjających ich realizacji. W celu właściwej realizacji zaplanowanych działań szkoła powinna spełniać następujące warunki:

- zapewniać dostęp do różnych źródeł informacji i różnych punktów widzenia,
- aranżować dyskusje na forum klasy i szkoły,
- umożliwiać uczniom udział w wybranych obszarach życia szkoły, m.in. w ramach samorządu,
- tworzyć atmosferę do budowania poczucia własnej wartości i sprawstwa w życiu społecznym oraz zaufania do innych.

Warunki realizacji programu to także pozyskiwanie wsparcia środowiska lokalnego i takie dobieranie miejsc badań terenowych, aby były możliwe do zrealizowania z punktu widzenia metodologicznego i finansowego.

Środki dydaktyczne zalecane do realizacji programu to przede wszystkim portal edukacyjny Scholaris, dzięki któremu nauczyciel będzie tworzył scenariusze lekcji, wykorzystując zamieszczone na nim prezentacje, filmy, plansze. Na stałe na ścianie powinna być zamocowana linia chronologiczna. Niezbędne środki dydaktyczne to także mapy ścienne, atlasy historyczne, plany, ilustracje, zdjęcia, albumy, teksty źródłowe, nagrania muzyczne i nagrania wypowiedzi postaci historycznych, karty pracy, prezentacje przygotowane przez nauczyciela i uczniów. W związku z zalecaną pracą metodami aktywizującymi potrzebne będą duże arkusze papieru, papier A4 (biały i kolorowy), karteczki samoprzylepne, markery, kredki, ołówki, nożyczki, klej, taśma samoprzylepna, modelina itp.

Opis założonych osiągnięć uczniów

Po zakończeniu II etapu edukacyjnego uczeń powinien:

- angażować się w działania społeczne i obywatelskie,
- dostrzegać przejawy niesprawiedliwości i reagować na nie,
- rozumieć, że problem to sytuacja, w której występują konfliktowe żądania, a nie to, że druga strona jest zła,
- stosować się do przyjętych norm współżycia w kontaktach z otoczeniem,
- mieć poczucie odpowiedzialności wyrażające się podejmowaniem działań w swojej społeczności, a także umiejętnością konstruktywnego zachowania w sytuacjach konfliktowych,
- odczuwać więź społeczną ze wspólnotą szkolną, lokalną, narodową, europejską i globalną,
- być tolerancyjny, co wyraża się szanowaniem prawa innych do odmiennego zdania, sposobu zachowania, obyczajów i przekonań, jeśli nie stanowią one zagrożenia dla drugiego człowieka,
- przeciwstawiać się przejawom dyskryminacji,
- przewidywać następstwa zdarzeń na podstawie logicznego myślenia i doświadczenia,
- lokalizować wydarzenia w czasie i przestrzeni, posługiwać się linią chronologiczną, obliczać upływ lat pomiędzy wydarzeniami, układać fakty w ciąg czasowy, odczytywać informacje z mapy, planu,
- znać daty ważniejszych wydarzeń historycznych i umieszczać je we właściwych momentach dziejowych,
- posługiwać się podstawowymi określeniami czasu historycznego: okres p.n.e., okres n.e., tysiąclecie, wiek, dekada, rok,
- znać postacie historyczne i wydarzenia z nimi związane,
- posługiwać się pojęciami historycznymi i społecznymi,
- rozróżniać źródła historyczne i interpretować je, odróżniać fikcję od prawdy historycznej, odpowiadać na proste pytania postawione do tekstu źródłowego, planu, mapy, ilustracji,
- mieć umiejętność prostego myślenia przyczynowo-skutkowego zarówno w kontekście następstw ważnych wydarzeń dziejowych, jak i konsekwencji codziennych zachowań,
- analizować przebieg wydarzeń,
- dostrzegać związki teraźniejszości z przeszłością,
- konstruować wypowiedzi poprawne językowo i stylistycznie poparte posiadaną wiedzą historyczno-społeczną z obrazowym ujmowaniem epizodów,
- formułować problemy, wyciągać wnioski i w kreatywny sposób poszukiwać ich rozwiązań, stawiać pytania dotyczące przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych i współczesnych,
- poszukiwać informacji z różnych źródeł i wykorzystywać je, korzystać z biblioteki, jak również zasobów internetowych,
- posługiwać się technologią informacyjno-komunikacyjną w prezentowaniu efektów swojej pracy,

- samodzielnie dociekać prawdy, wykazywać ciekawość świata z zachowaniem krytycyzmu i samodzielności w wyrażaniu opinii,
- zadawać pytania i poszukiwać na nie odpowiedzi w oparciu o dostępną wiedzę,
- oceniać wydarzenia z przeszłości,
- świadomie korzystać z przysługujących praw oraz wypełniać obowiązki.

Podstawa programowa zapisana jest językiem wymagań, treści są przedstawiane w języku efektów kształcenia, czyli osiągnięć, jakie powinni mieć uczniowie na koniec etapu edukacyjnego. Stąd też szczegółowe osiągnięcia uczniów w kontekście poszczególnych treści są zapisane w podstawie programowej.

Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów

Ocena to oszacowanie wartości i poziomu wiedzy oraz umiejętności uczniów. Dostarcza informacji o aktywnościach, postępach, uzdolnieniach, ale też o trudnościach i niepowodzeniach.

Ocena jest informacją zwrotną na każdym etapie o tym, co uczniowie potrafią zrobić dobrze, a nad czym powinni dalej pracować. Powinna być określona w sposób jasny, trafny, sprawiedliwy i motywujący. Ocena ukierunkowuje także poszerzanie wiedzy i umiejętności, wskazuje nowe możliwości rozwoju. Systematyczne ocenianie pozwala uczniom na tworzenie własnej strategii uczenia, a tym samym budzenia poczucia odpowiedzialności za swoje umiejętności i kompetencje.

Kryteria na ocenę:

- celującą – uczeń:
    - ma zasób wiedzy i umiejętności określony w programie,
    - podejmuje działania rozwijające zainteresowania historią i społeczeństwem,
    - wykazuje uzdolnienia humanistyczne,
    - osiąga sukcesy w konkursach,
    - wykorzystuje wiedzę międzyprzedmiotową,
    - samodzielnie przygotowuje prezentacje z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnej i zasobów biblioteki,
    - spełnia kryteria na ocenę bardzo dobrą;
- bardzo dobrą – uczeń:
    - ma wiedzę i umiejętności w zakresie treści określonych w programie,
    - umieszcza wydarzenia w czasie i przestrzeni, swobodnie posługuje się linią chronologiczną i mapą,
    - swobodnie posługuje się pojęciami historyczno-społecznymi,
    - przedstawia własne opinie i argumentuje swoje stanowisko,
    - potrafi dokonywać analizy przyczynowo-skutkowej,
    - odczytuje informacje z diagramów, tabel, schematów,
    - potrafi skomentować zjawiska społeczne,
    - aktywnie uczestniczy w zajęciach,
    - starannie wykonuje zadania dodatkowe;
- dobrą – uczeń:
    - aktywnie pracuje podczas lekcji zarówno indywidualnie, jak i w grupie,
    - rozumie znaczenie poznanych pojęć,
    - łączy wydarzenia z przyczynami i skutkami,
    - posługuje się mapą i linią chronologiczną,
    - z niewielką pomocą nauczyciela dokonuje analizy tekstów źródłowych,
    - odrabia prace domowe, wywiązuje się z przyjętych zobowiązań;
- dostateczną – uczeń:
    - zna tylko najważniejsze wydarzenia historyczne,
    - w prosty sposób omawia zjawiska historyczne i społeczne,
    - z pomocą nauczyciela umieszcza wydarzenia w czasie i przestrzeni,

    - nie wykazuje wystarczającej aktywności,
    - z pomocą nauczyciela łączy wydarzenia w logiczne ciągi przyczynowo-skutkowe,
    - ma częściową wiedzę;
- dopuszczającą – uczeń:
    - ma wybiórczą wiedzę,
    - zna tylko podstawowe pojęcia i wydarzenia,
    - przy pomocy nauczyciela konstruuje proste wypowiedzi,
    - nie wykazuje aktywności,
    - nie zawsze jest przygotowany do lekcji;
- niedostateczną – uczeń:
    - nawet przy pomocy nauczyciela nie odpowiada na proste pytania,
    - nie wykonuje nawet prostych poleceń,
    - nie angażuje się w tok lekcji,
    - nie przygotowuje się do zajęć,
    - poziom jego wiedzy i umiejętności jest niewystarczający do podjęcia edukacji na kolejnym etapie.

Rzetelność oceny warunkuje stosowanie różnorodnych metod. Sprawdzanie osiągnięć ucznia powinno odbywać się poprzez:

- odpowiedzi ustne,
- prace pisemne (testy, sprawdziany, kartkówki),
- przygotowanie materiałów do lekcji,
- zadania wykonywane podczas pracy w grupie,
- prace domowe,
- tematyczne prezentacje przygotowywane z wykorzystaniem zasobów biblioteki i technik informacyjno-komunikacyjnych,
- działania związane z realizacją projektów.

Ewaluacja

Bardzo ważnym działaniem nauczyciela realizującego program jest prowadzenie ewaluacji mającej na celu usprawnienie, ulepszenie, zrozumienie lub wybór najefektywniejszych metod pracy dla danej klasy. Ewaluacja postrzegana w ten sposób powinna mieć charakter zarówno formatywny, jak i sumatywny.

Ewaluacja formatywna pozwala na bieżące określanie, jakie nowe umiejętności i wiedzę zdobywają uczniowie, czy przyjęte sposoby osiągania celów odnoszą pożądany skutek i oczekiwane rezultaty. Natomiast dzięki ewaluacji sumatywnej ustala się, które cele kształcenia i wychowania zostały osiągnięte, a które zrealizowano w części lub nie zostały osiągnięte.

Ewaluacja przeprowadzana w formie ankiet, wywiadów z konstruktywnymi pytaniami, np.:

- czy zainteresował ich temat lekcji?
- w jakim stopniu zastosowane metody wpłynęły na opanowanie nowych wiadomości i umiejętności?
- czy odpowiada im taka metoda pracy?
- co najbardziej podobało się w trakcie zajęć?
- co nie spełniło oczekiwań?
- czego uczniowie nauczyli się?
- jak czuli się podczas lekcji?

Ewaluacja może przybrać formę analizy SWOT, czyli określania mocnych i słabych stron, szans i zagrożeń. Innym sposobem zbierania informacji jest obserwacja i analiza dokumentów, testów kompetencji, osiąganych wyników.

Bibliografia

Arends R.I., *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1998.

Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.

Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie 2. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2003.

Chałas K., *Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce*, Warszawa 2000.

Chorąży E., Konieczka-Śliwińska D., Roszak S., *Edukacja historyczna w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2008.

Churches R., Terry R., *NLP dla nauczyciela. Szkoła efektywnego nauczania*, Helion 2010.

Dziedzic A., Kozłowska W.E., *Drama na lekcjach historii*, Warszawa 1998.

Dzierzgowska I., *Jak uczyć metodami aktywnymi*, Warszawa 2005.

Goleman D., *Inteligencja emocjonalna*, Poznań 1997.

Kohlberg L., Mayer R., *Rozwój jako cel wychowania*, Toruń 1993.

Komorowska H., *O programach prawie wszystko*, Warszawa 1999.

Królikowski J., *Projekt edukacyjny*, Warszawa 2001.

Maternicki J., Majorek C., Suchoński A., *Dydaktyka historii*, Warszawa 1994.

Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, Warszawa 1999.

Philips M., *Doskonałość emocjonalna*, Warszawa 2000.

Podstawa programowa z komentarzami. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum, MEN 2009.

Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa, 1998.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, (Dz. U. 2009, Nr 4, poz. 17).

Rulka J., *Emocje i wartości w edukacji historycznej*, w: Wiadomości Historyczne 1/2009.

Suerken K., *Techniki aktywizujące myślenie – TOC*, MSCDN 2009.

Uczenie metodą projektów, pod red. B.D. Gołębniaka, Warszawa 2002.

Wragg E.C., *Trzy wymiary programu*, Warszawa 1999.

Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów, pod red. J. Maternickiego, Warszawa 2004.

Załączniki – przykładowe scenariusze zajęć

Regiony historyczno-geograficzne

Cele

Uczeń:

- potrafi wskazać na mapie regiony historyczno-geograficzne Polski oraz główne rzeki, jeziora, a także odczytać z mapy ukształtowanie terenu,
- wyjaśnia pojęcie *regionu* i posługuje się nim,
- wie, czym charakteryzują się poszczególne regiony,
- dostrzega zróżnicowanie regionalne uwarunkowane przyrodą.

Kształcone umiejętności:

- posługiwanie się mapą,
- wyszukiwanie i segregowanie informacji,
- korzystanie z różnych źródeł wiedzy,
- współpraca w grupie,
- korzystanie z ikonografii (przewodniki turystyczne, albumy).

Metody/techniki:

- praca w grupie,
- praca z mapą,
- praca z tekstem i źródłem ikonograficznym.

Środki dydaktyczne:

- kserokopie kart pracy K 1, K 8 dla wszystkich uczniów,
- kserokopie kart pracy K 2-K 7 dla grup,
- mapa fizyczna Polski, atlasy geograficzne,
- albumy, przewodniki turystyczne,
- arkusze dużego papieru, flamastry, kredki,
- instrukcja pracy dla grupy.

Czas trwania zajęć: 1 godzina lekcyjna

Uwaga

Tydzień przed zajęciami należy poinformować uczniów, co będzie tematem i celem lekcji, podzielić klasę na 6 grup, każdej z nich przydzielić regiony i polecić, aby uczniowie przynieśli na zajęcia przewodniki turystyczne, albumy (wypożyczone np. ze szkolnej biblioteki).

Przebieg zajęć:

1. **Wprowadzenie:**

- co to jest region?

2. **Środowisko przyrodnicze:**

- co to jest środowisko przyrodnicze? Karty pracy K 1 – praca wspólna klasy.

3. **Regiony historyczno-geograficzne:**

- każda grupa, korzystając z kart pracy (K 2-K 7) oraz przyniesionych albumów, materiałów, przygotowuje plakat prezentujący przydzielony region (Pomorze, Warmia i Mazury, Mazowsze, Wielkopolska, Śląsk, Małopolska),
- prezentacja prac grup.

4. **Podsumowanie:**

- Samodzielne uzupełnienie kart pracy K 8 i weryfikacja.

Karty pracy

K 1. Dowolnym kolorem zamaluj elementy, które składają się na środowisko przyrodnicze.

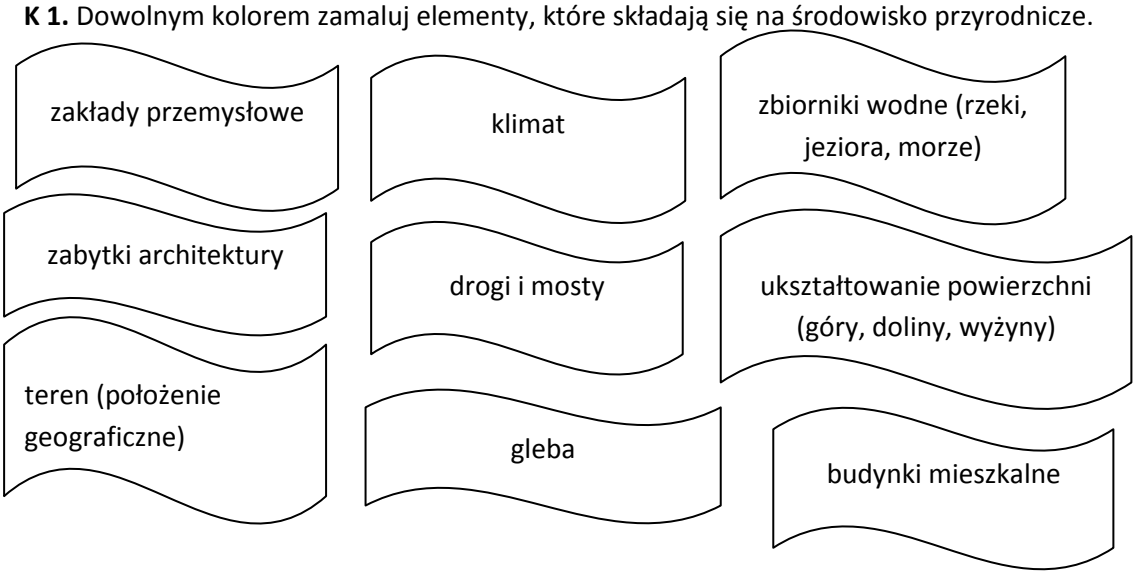

K 2. Wielkopolska – kraina historyczna w zachodniej części Polski, leży w dorzeczu środkowej i dolnej Warty. Wielkopolska to również kolebka państwowości polskiej (w okresie plemiennym znajdowały się tu stanowiska terytorialne Polan).

Złoża naturalne: sól kamienna, węgiel brunatny, ropa naftowa, gaz ziemny.

Główne miasta: Poznań, Gorzów wielkopolski, Kalisz, Konin, Piła, Gniezno.

W Poznaniu odbywa się Międzynarodowy Konkurs Skrzypcowy im. H. Wieniawskiego.

W katedrze gnieźnieńskiej romańskie drzwi przedstawiające sceny z życia św. Wojciecha oraz srebrna trumna z relikwiami tego świętego.

K 3. Małopolska – historyczna dzielnica Polski w południowo-wschodniej części kraju. Obejmuje dorzecze górnej i częściowo środkowej Wisły. Rozciąga się od Karpat na południu po rzeki Pilica i Liwiec na północy. Małopolska wchodziła w skład państwa polskiego już w czasach Mieszka I, choć sama nazwa tej krainy pojawiła się prawdopodobnie w XV w. (dla odróżnienia od Wielkopolski).

Surowce naturalne: rudy cynku i ołowiu, węgiel kamienny, sól kamienna, gaz ziemny, wapienie, ropa naftowa.

Małopolska to kraina, w której przeważają góry i wyżyny.

K 4. Mazowsze – historyczna dzielnica Polski w dorzeczu środkowej Wisły. Znalazła się w granicach państwa polskiego już w czasach Mieszka I.

Surowce naturalne: tylko żwir i piaski.

Modlin – twierdza założona na polecenie Napoleona, jest jedną z największych tego typu budowli w Europie.

Żelazowa Wola – muzeum Fryderyka Chopina w dworku, w którym urodził się kompozytor.

K 5. Pomorze – historyczna dzielnica Polski, którą dzieli się na: Pomorze Gdańskie (między dolną Wisłą a Łebą) i Pomorze Zachodnie (między Łebą a Odrą).

Do państwa polskiego Pomorze należało już w czasach Mieszka I.

Surowce naturalne: gaz ziemny, ropa naftowa.

Wolin – największa polska wyspa (pow. 265 km kw.).

Cedynia – najdalej wysunięte na zachód miasto w Polsce.

K 6. Warmia i Mazury – krainy historyczno-geograficzne w północnej Polsce.

Warmia – w dorzeczu Łyny i Pasłęki; do Polski należała od 1466 r.

Mazury – w północno-wschodniej Polsce, ziemia dawnych Prusów, do Polski należy od 1945 roku.

Surowce naturalne: piasek, żwir, glina.

Rezerwat żółwi błotnych w Orłowie (w Puszczy Nidzickiej).

K 7. Śląsk – historyczna dzielnica Polski położona w dorzeczu górnej i środkowej Odry. W granicach państwa polskiego był już w czasach Mieszka I. Dzieli się na: Górny Śląsk i Dolny Śląsk.

Nazwa Śląsk pojawiła się na początku XI w., a pochodzi od góry Ślęży.

Surowce naturalne: węgiel kamienny, węgiel brunatny, rudy miedzi, rudy arsenu, złoto.

Zróżnicowane ukształtowanie terenu: Sudety, Karpaty Zachodnie, Wyżyna Śląska.

K 8. O jakiej krainie mowa? Wpisz odpowiedzi, następnie rozszyfruj hasło.

1. Sercem tego regionu jest Olsztyn.

					6

2. Kraina nad środkową Wisłą.

					4		

3. Region z Gnieznem.

				5			2				

4. Region na wschodzie z Puszczą Białowieską.

1			3				

HASŁO: …….

Instrukcja pracy w grupie

1. Wybierzcie lidera grupy, który będzie czuwał nad przebiegiem pracy, a następnie zaprezentuje efekt końcowy na forum klasy.
2. Korzystając z atlasu geograficznego, przewodników turystycznych, albumów, innych publikacji, a także materiału otrzymanego od nauczyciela, przygotujcie plakat prezentujący określony region.
3. Wykonując pracę, uwzględnijcie:

- położenie geograficzne regionu,
- ukształtowanie powierzchni, wody, powierzchniowe, najważniejsze miasta,
- atrakcje turystyczne,
- zabytki.

Współczesna Rzeczpospolita w świecie

Cele

Uczeń:

- potrafi określić położenie geograficzne Polski,
- wymienia najważniejsze organizacje międzynarodowe, do których należy Polska,
- wie, czym zajmują się: ONZ, NATO.
- **Kształcone umiejętności:**posługiwanie się mapą,
- myślenie przyczynowo-skutkowe,
- wyszukiwanie informacji w tekście.

Metody/techniki:

- pogadanka,
- praca z mapą,
- praca z tekstem pisanym,
- praca w grupach,
- dyskusja.

Środki dydaktyczne:

- kserokopie kart pracy K1-K3 dla wszystkich uczniów i kart pracy K4-K5 dla grup,
- mapa administracyjna świata i atlasy geograficzne.

Czas trwania zajęć: 1 godzina lekcyjna.

Przebieg zajęć:

1. **Wprowadzenie:**

- położenie geograficzne Polski – mapa ścienna, atlasy geograficzne (kontynent, stolica, główne rzeki, państwa graniczące i ich stolice),

- uzupełnienie karty pracy K1.

2. **Przynależność do organizacji międzynarodowych:**

- NATO,

- ONZ,

- praca w grupach: 2 grupy pracują z kartą pracy K4 i 2 karty pracy K5,

- prezentacja prac grup – wysłuchując wystąpień, uczniowie indywidualnie uzupełniają karty pracy K2.

3. **Podsumowanie:**

- krótka dyskusja na temat: czy w dzisiejszych czasach państwo może prawidłowo funkcjonować bez łączności z innymi krajami i bez przynależności do organizacji międzynarodowych?

- rozwiązanie krzyżówki (praca samodzielna uczniów) – karta pracy K5.

Karty pracy

K 1. Korzystając z mapy ściennej oraz atlasu, uzupełnij tabelkę dotyczącą położenia geograficznego Polski.

Kontynent	
Sąsiedzi	
Główne rzeki	
Stolica	

K 2. Uzupełnij notatkę.

Największymi organizacjami międzynarodowymi, do których należy nasz kraj, są:

- ……

- ……

Organizacja Narodów Zjednoczonych została utworzona w …… roku. Czuwa nad …… na świecie. Jej zadaniem jest …… konfliktom, obrona …… człowieka i …… międzynarodowa.

Pakt Północnoatlantycki, czyli ……, został zawiązany w …… r. Jest to sojusz o charakterze …… i ……

K 3. Rozwiąż krzyżówkę.

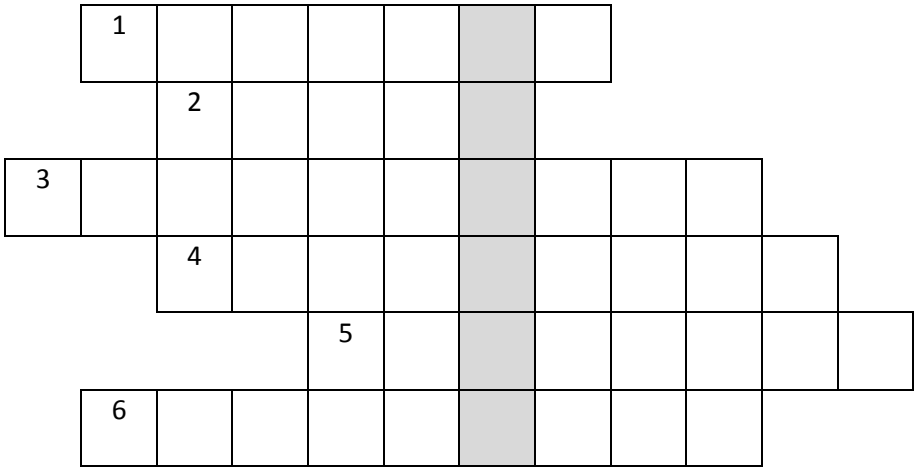

1. Kontynent, na którym leży nasz kraj.
2. Organizacja polityczno-wojskowa, do której należy m.in. nasze państwo.
3. Ustrój polityczny Polski.
4. Stolica Polski.
5. Wschodni sąsiad Polski ze stolicą w Kijowie.
6. Państwo graniczące z Polską na południu, ze stolicą w Bratysławie.

K 4. Przeczytajcie uważnie tekst poświęcony Organizacji Narodów Zjednoczonych i na jego podstawie uzupełnijcie schemat.

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) została założona w 1945 roku. Jej siedziba znajduje się w Nowym Jorku. Do Organizacji Narodów Zjednoczonych należy prawie 200 państw z całego świata, m.in. Polska (od 1945 roku). Celem ONZ jest utrzymanie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, a także koordynacja akcji pomocy krajom rozwijającym się.

Głównymi organami ONZ są: Rada Bezpieczeństwa (składająca się ze wszystkich członków ONZ), Rada Gospodarczo-Społeczna, Rada Powiernicza, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat, na czele którego stoi sekretarz generalny[1].

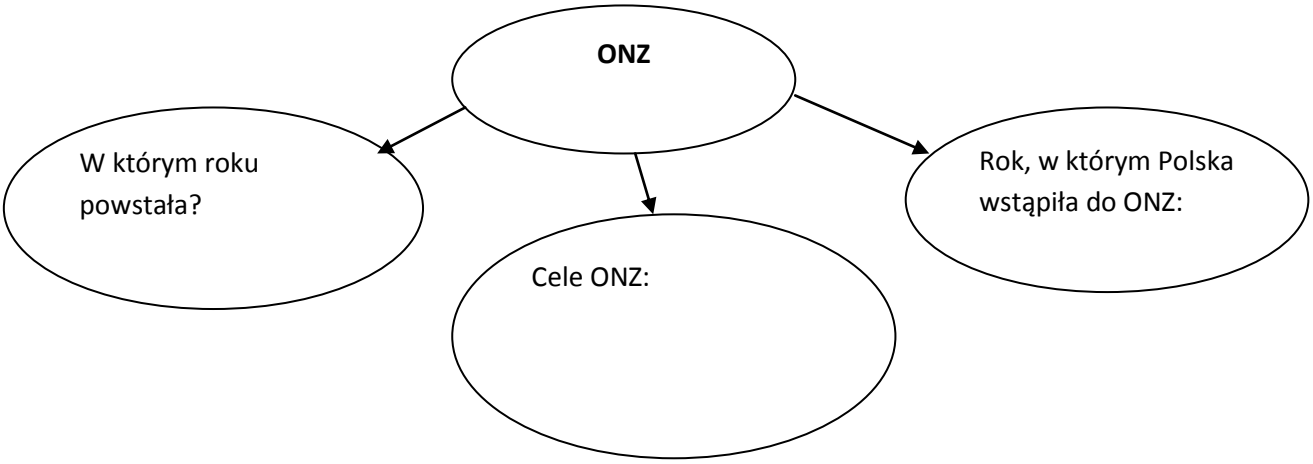

K 5. Przeczytajcie uważnie tekst poświęcony NATO i na jego podstawie uzupełnijcie schemat.

Pakt Północnoatlantycki (NATO) został utworzony 4 kwietnia 1949 roku przez Kanadę, Stany Zjednoczone i 10 państw europejskich. Do organizacji zaczęły przyłączać się także inne kraje. Polska wstąpiła do NATO w 1999 roku.

Organami NATO są Rada Atlantycka i Komitet Wojskowy. Pakt Północnoatlantycki jest sojuszem politycznym i wojskowym o charakterze obronnym. Powstał, aby w razie zagrożenia agresją udzielać pomocy militarnej swoim członkom[2].

[1] Oprac. na podst. *Encyklopedia Współczesna 1978-2004*, wyd. Zielona Sowa, Kraków 2004, s. 556-557.
[2] Oprac. na podst. *Unia Europejska. Słownik encyklopedyczny*, wyd. Europa, Wrocław 2004, s. 173-174.

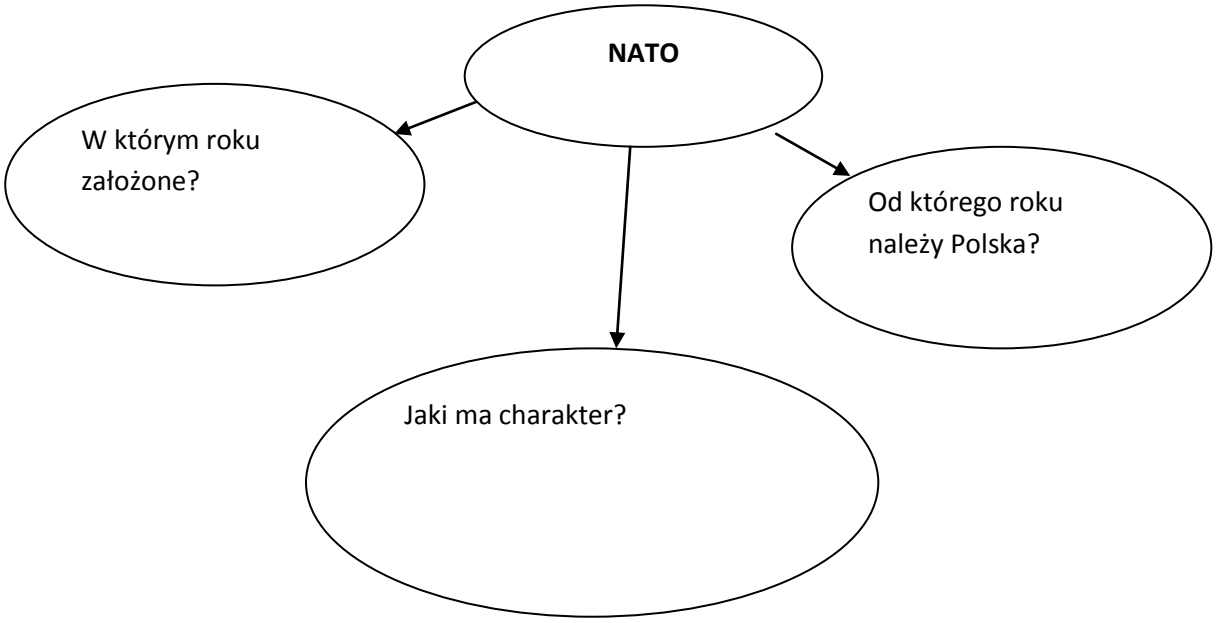
NATO
W którym roku założone?
Od którego roku należy Polska?
Jaki ma charakter?

Chrzest Polski

Cele

Uczeń:

- wie, co wydarzyło się w 966 roku,
- potrafi wyjaśnić, dlaczego Mieszko I przyjął chrzest,
- wyjaśnia, jakie znaczenie dla Polski miał chrzest,
- umiejętnie posługuje się pojęciami: pogaństwo, chrześcijaństwo,
- wie, kim byli: Jordan, Gall Anonim, Thietmar, Wincenty Kadłubek,
- wskazuje na mapie Gniezno, Poznań, Lednicę.

Kształcone umiejętności:

- myślenie przyczynowo-skutkowe,
- analizowanie tekstu źródłowego,
- posługiwanie się mapą,
- określanie dekady, wieku i tysiąclecia,
- formułowanie krótkiej wypowiedzi,
- współpraca w grupie.

Metody/techniki:

- pogadanka,
- opowiadanie,
- praca z tekstem źródłowym,
- praca z mapą i linią chronologiczną,
- praca w grupie.

Środki dydaktyczne:

- kserokopie kart pracy K1-K3 i K7 dla wszystkich uczniów oraz K4-K6 dla grup,
- portret Mieszka I,
- mapa ścienna *Polska pierwszych Piastów*,
- animacja prezentująca okoliczności przyjęcia przez Polskę chrześcijaństwa (z portalu Scholaris).

Czas trwania zajęć: 1 godzina lekcyjna.

Przebieg zajęć:

1. **Wprowadzenie:**

- chrzest jako jedno z najważniejszych wydarzeń w dziejach,

- Mieszko I – pierwszy potwierdzony władca Polski (portret).

2. **Pogaństwo:**

- pogaństwo mieszkańców ziem polskich,
- czczenie sił przyrody (błyskawice, słońce, księżyc, gwiazdy), święte góry, gaje i strumienie, a także rusałki i skrzaty. Wiara w Światowida, który był najważniejszym bogiem wszystkich pogańskich Słowian, a uważano go za pana burzy i wojny. Składanie ofiar i wznoszenie świątyń pogańskim bożkom.

3. **Powody chrystianizacji Polski w relacjach kronikarzy:**

- Praca w grupach: grupa I – kronika Galla Anonima, K 4, grupa II – kronika Thietmara, K5, grupa III – kronika Kadłubka, K6.

4. **Przyczyny przyjęcia chrztu przez Polskę:**

- przyczyny, które wpłynęły na decyzję Mieszka I o przyjęciu przez jego kraj chrześcijaństwa,
- animacja prezentująca okoliczności przyjęcia przez Polskę chrześcijaństwa,
- praca indywidualna: karty pracy K7.

5. **Chrzest Polski (966):**

- przyjęcie chrztu za pośrednictwem Czech,
- praca indywidualna: karta pracy K 1.

6. **Miejsca przyjęcia chrztu:**

- spory naukowców na temat miejsca dokonania obrzędu przyjęcia chrztu przez Mieszka I i jego dwór (Poznań, Gniezno czy Lednica?) – wskazanie na mapie.

7. **Znaczenie chrztu:**

- wspólne uzupełnienie kart pracy K 2.

8. **Podsumowanie:**

- wspólne rozwiązanie krzyżówki (karta pracy K3).

Karty pracy

K 1. Taśma czasu

A) Na taśmie czasu zaznacz rok chrztu Polski.

VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII

B) Uzupełnij tabelę. Wpisz rok chrztu Polski, określ jego dekadę, wiek i tysiąclecie.

rok	Dekada	wiek	tysiąclecie

C) Oblicz, ile lat temu Polska stała się krajem chrześcijańskim.

……

K 2. Znaczenie chrztu Polski

Spośród podanych stwierdzeń podkreśl te, które można zakwalifikować jako znaczenie przyjęcia przez Polskę chrztu.

A) Polska znalazła się w kręgu państw uznawanych przez ówczesną Europę za cywilizowane.

B) Mieszko I został królem Polski.

C) Przymierze z Czechami.

D) W Polsce pojawili się ludzie ze znajomością pisma, a także form kancelaryjnych.

E) Polska nawiązała przyjazne kontakty ze wschodnimi sąsiadami.

F) Zlikwidowane zostało niebezpieczeństwo ekspansji ze strony Niemiec i nawracanie na chrześcijaństwo przy użyciu siły.

G) Umocniła się pozycja władcy i państwa w Europie.

H) Każdy poddany Mieszka I mógł wyznawać taką religię, jaką chciał.

I) W Polsce rozpowszechnił się język łaciński.

J) Polska utraciła swoje znaczenie w Europie.

K 3. Rozwiąż krzyżówkę.

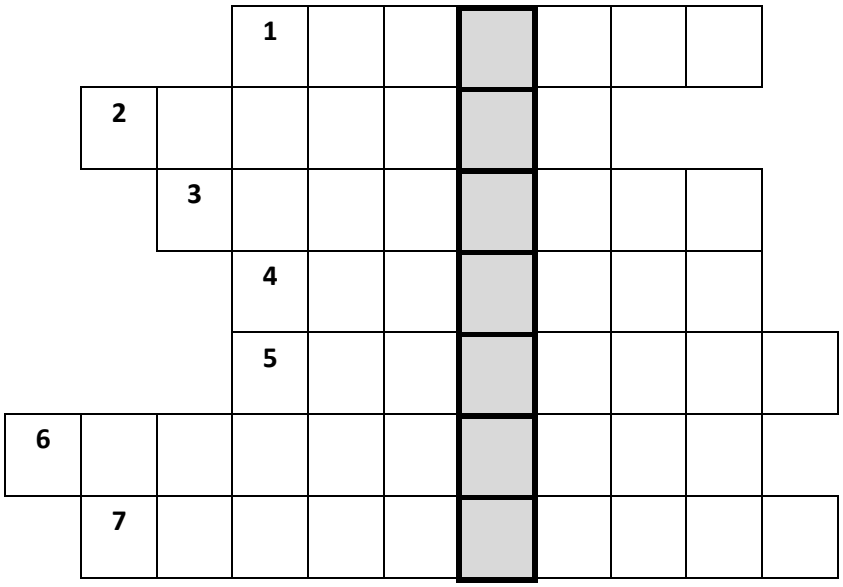

1. Język średniowiecznej dyplomacji.
2. Kraj, za pośrednictwem którego Polska przyjęła chrzest.
3. Księżniczka czeska, żona Mieszka I.
4. Pierwsze polskie biskupstwo.
5. Książę, który przyjął chrzest.
6. Określenie pierwotnej religii Słowian, wiara w siły przyrody.
7. Główny bóg pogańskich Słowian.

K 4. Uważnie przeczytajcie tekst – fragment kroniki Galla Anonima, a następnie przedyskutujcie odpowiedzi na pytania. Wybierzcie lidera, który zrelacjonuje klasie stanowisko kronikarza, a także wasze spostrzeżenia.

Gall Anonim – żył na przełomie XI i XII w., autor najstarszej polskiej kroniki, nieznany z imienia i narodowości mnich, prawdopodobnie benedyktyn. Po przybyciu do Polski, z Francji lub z Włoch, pracował w kancelarii książęcej Bolesława III Krzywoustego. Kronika Galla Anonima, pisana rymowaną prozą po łacinie, powstała w latach 1113-1116[3].

„Mieszko, objąwszy księstwo, zaczął dawać dowody zdolności umysłu i sił cielesnych i coraz częściej napastować ludy sąsiednie dookoła (…) W końcu zażądał w małżeństwo jednej bardzo dobrej chrześcijanki z Czech, imieniem Dąbrówka. Lecz ona odmówiła poślubienia go, jeśli nie zarzuci owego zdrożnego obyczaju i nie przyrzeknie zostać chrześcijaninem. Gdy zaś on na to przystał, że porzuci ów zwyczaj pogański i przyjmie sakramenta wiary chrześcijańskiej, pani owa przybyła do Polski z wielkim orszakiem dostojników świeckich i duchownych, ale nie pierwej podzieliła z nim łoże małżeńskie, aż

[3] *Encyklopedia szkolna. Historia*, WSiP, Warszawa 1997, s. 168.

powoli a pilnie zaznajamiając się z obyczajem chrześcijańskim i prawami kościelnymi, wyrzekł się błędów pogaństwa i przeszedł na łono matki-Kościoła.

Pierwszy więc książę polski Mieszko dostąpił łaski chrztu za sprawą wiernej żony; a dla sławy jego i chwały w zupełności wystarczy, jeśli powiemy, że za jego czasów i przez niego Światłość niebiańska nawiedziła królestwo* polskie”[4].

* W czasach Mieszka I Polska była księstwem, a nie królestwem.

1. Kiedy powstała kronika Galla Anonima?
2. Jaki warunek małżeństwa, według Galla Anonima, postawiła Dąbrówka Mieszkowi?
3. Co poddani zawdzięczali Mieszkowi?
4. Czy uważacie, że jedynym powodem przyjęcia chrześcijaństwa było życzenie Dąbrówki? Odpowiedź uzasadnijcie.

K 5. Uważnie przeczytajcie tekst – fragment kroniki Thietmara, a następnie przedyskutujcie odpowiedzi na pytania. Wybierzcie lidera, który zrelacjonuje klasie stanowisko kronikarza, a także wasze spostrzeżenia.

Thietmar – (975-1018), biskup merseburski od 1009, kronikarz. Uczestnik wojen przeciw Polsce, zawzięty wróg Bolesława Chrobrego. W 1012 zaczął pisać kronikę poświęconą dziejom królów saskich i Kościoła saskiego, zawierającą wiele wiadomości o Polsce[5].

„W czeskiej krainie pojął on za żonę szlachetną siostrę Bolesława Starszego, która okazała się w rzeczywistości taką, jak brzmiało jej imię. Nazywała się bowiem po słowiańsku Dobrawa, co w języku niemieckim wykłada się: dobra. Owa wyznawczyni Chrystusa, widząc swego małżonka pogrążonego w wielorakich błędach pogańskich, zastanawiała się usilnie nad tym, w jaki sposób mogłaby go pozyskać dla swej wiary. (…) Pracowała więc nad nawróceniem swego małżonka i wysłuchał jej miłościwy Stwórca. Jego nieskończona łaska sprawiła, iż ten, który tak srodze prześladował, pokajał się i pozbył na ustawiczne namowy swej ukochanej małżonki jadu przyrodzonego pogaństwa, chrztem świętym zmywając plamę grzechu pierworodnego. I natychmiast w ślad za głową i swoim umiłowanym władcą poszły ułomne dotąd członki spośród ludu i w szatę godową przyodziane, w poczet synów Chrystusowych zostały zaliczone. Ich pierwszy biskup Jordan ciężką miał z nimi pracę, zanim niezmordowany w wysiłkach nakłonił ich słowem i czynem do uprawiania winnicy Pańskiej”[6].

1. Czy Thietmar mógł być świadkiem chrztu Polski?

2. Kto namówił naszego księcia do przyjęcia chrztu (jaka była przyczyna przyjęcia chrztu)?

3. Czy zgadzacie się z opinią Thietmara? Czy była to jedyna przyczyna przyjęcia chrztu? Odpowiedź uzasadnijcie.

4. Kim był Jordan? Jakimi środkami przekonał Polaków do chrześcijaństwa?

---

[4] Gall Anonim, *Kronika polska*, wyd. Ossolineum, Wrocław 2003, s. 17-18.
[5] *Słownik historii Polski*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, s. 493.
[6] *Źródła i materiały do nauczania historii* , oprac. zb. pod red. S. Sierpowskiego, Wyd. Graf-Punkt, Warszawa 1998, s. 50-51.

K 6. Uważnie przeczytajcie tekst – fragment kroniki Wincentego Kadłubka, a następnie przedyskutujcie odpowiedzi na pytania. Wybierzcie lidera, który zrelacjonuje klasie stanowisko kronikarza, a także wasze spostrzeżenia.

Wincenty Kadłubek – ur. ok. 1150, zm. 1223, kronikarz, związany z krakowskim dworem książęcym Kazimierza II Sprawiedliwego. W latach 1207-1218 był biskupem krakowskim, a po rezygnacji z tej godności wstąpił do klasztoru cystersów w Jędrzejowie, gdzie przebywał do końca życia. (…) Kronika (…) była poświęcona dziejom narodu polskiego[7].

„Z Siemomysła rodzi się ów sławny Mieszko Ślepy. W ślepocie wychowuje się 7 lat. Z końcem roku siódmego zrządzeniem Bożym został oświecony i po odzyskaniu wzroku wykazał przedsiębiorczość ponad wiek. (…) Związał się małżeństwem z pewną księżniczką imieniem Dobrawka. Dzięki szczęśliwemu związkowi z nią topnieją lody niewiary i dzikie wino naszych pogan przemienia się w szlachetną winorośl. Albowiem ona, szczerze przywiązana do wiary katolickiej, nie pierwej miała ochotę pójść za mąż, zanimby całe królestwo wraz z samym królem nie otrzymało znamienia wiary chrześcijańskiej. Nauczała się bowiem, że różność wyznania jest jedną z przeszkód w małżeństwie. Pierwszy więc król* polski Mieszko otrzymał łaskę chrztu. (…) Przez niego na tę naszą ojczyznę wylało się promienne światło nowej gwiazdy. Przez niego aż na dno naszego grzęzawiska spłynął zdrój tak wielkiej łaski (…) Jego bowiem ślepota naszą bez wątpienia była stratą, gdyż brakło nam prawdziwego światła. Czymże bowiem w twej ocenie będzie siedmiolecie jego dzieciństwa, jeśli nie czasem niewiedzy nas wszystkich, naszego błędu. (…) My przez cały czas naszego uporu byliśmy pogrążeni w ciemności”[8].

* Mieszko I był księciem, a nie królem.

1. Czy autor kroniki był naocznym świadkiem wydarzenia, które opisał w tym fragmencie kroniki?
2. Jaki, według Kadłubka, Dobrawa postawiła warunek swojemu przyszłemu mężowi przed ślubem?
3. Jaki cud wydarzył się w życiu Mieszka I i czego był symbolem?
4. Jak myślicie, czy kronikarz poruszył wszystkie pobudki, którymi kierował się nasz książę, podejmując decyzję o chrzcie całego państwa?

K 7. Uważnie przeczytaj tekst.

„Chrześcijaństwo uznaje, że władza pochodzi od Boga. Biorąc rzecz politycznie, Kościół katolicki jest ustrojem monarchicznym. Chrześcijański książę, król czy cesarz – to pomazaniec Boży, a posłuszeństwo względem niego jest dla poddanych obowiązkiem, potwierdzonym powagą religii, obwarowanym zapowiedzią wiekuistej nagrody lub kary. (…) W średniowieczu bunt przeciwko koronie mógł być uznany za herezję, ogłoszony za bunt przeciw Bogu”[9].

Na podstawie tekstu i posiadanej już wiedzy uzupełnij schemat PRZYCZYNY PRZYJĘCIA CHRZEŚCIJAŃSTWA. Jeśli masz więcej pomysłów na podanie argumentów, dorysuj strzałki.

[7] *Encyklopedia szkolna. Historia*, s. 168.
[8] *Źródła i materiały…*, s. 52-53.
[9] P. Jasienica, *Polska Piastów*, PIW, Warszawa 1990, s. 54-55.

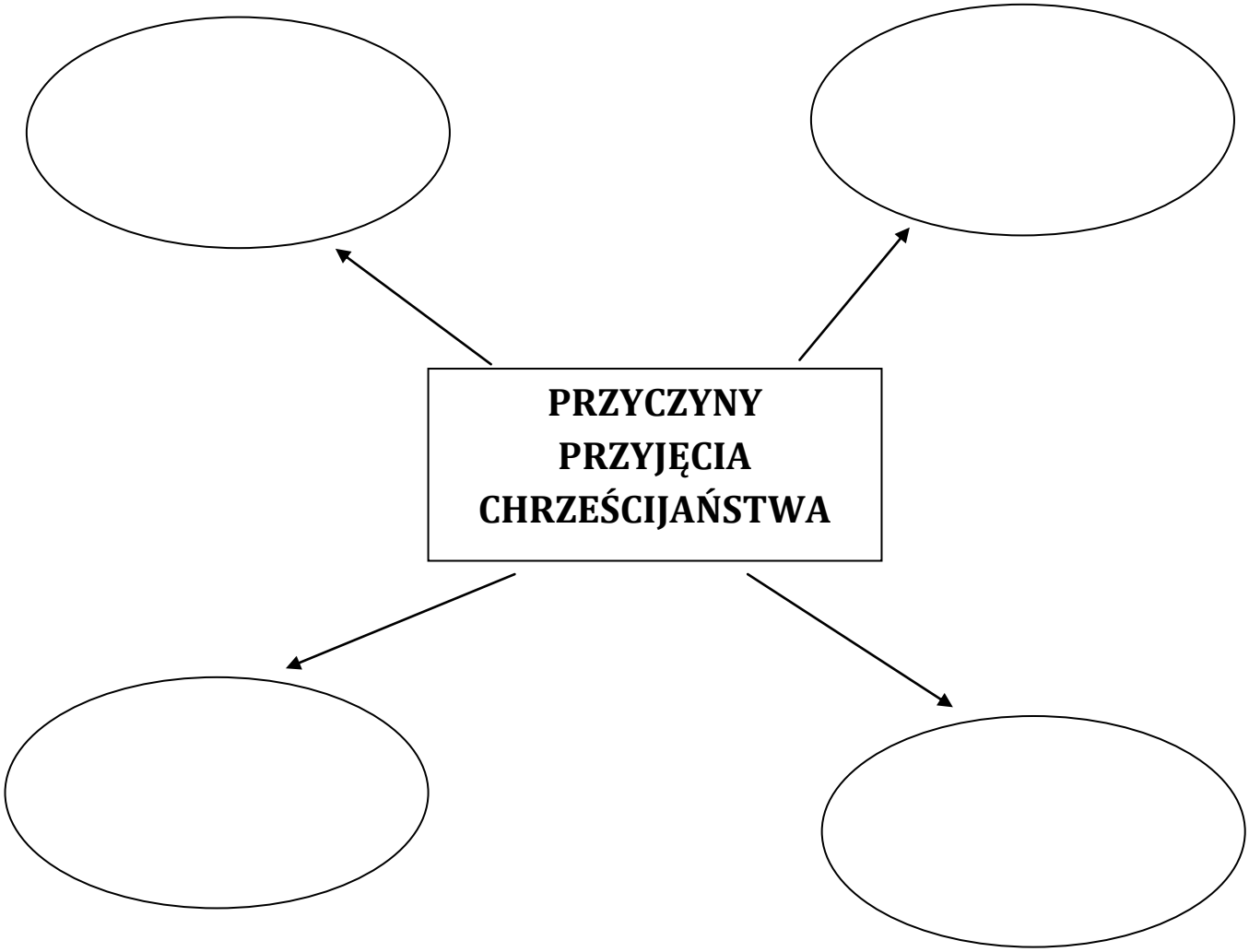
PRZYCZYNY
PRZYJĘCIA
CHRZEŚCIJAŃSTWA

Wielka wojna z Krzyżakami

Cele

Uczeń:

- zna przyczyny wielkiej wojny z Krzyżakami,
- wskazuje na mapie szlak wojsk Jagiełły,
- wie, kto dowodził w bitwie pod Grunwaldem,
- umieszcza na linii chronologicznej datę bitwy pod Grunwaldem,
- wie, jakie znaczenie miała bitwa pod Grunwaldem,
- wymienia skutki wielkiej wojny.

Kształcone umiejętności:

- myślenie przyczynowo-skutkowe,
- korzystanie z mapy i źródeł ikonograficznych,
- posługiwanie się linią chronologiczną,
- rozumienie, dlaczego konkretne działania prowadzą do negatywnych lub pozytywnych zachowań.

Metody/techniki:

- opowiadanie,
- pogadanka,
- praca ze źródłem ikonograficznym,
- praca z mapą,
- TOC: gałązka logiczna.

Środki dydaktyczne:

- kserokopie kart pracy K 1 dla grup (wzór schematu gałązki logicznej),
- obraz Jana Matejki *Bitwa pod Grunwaldem* (z zasobów portalu Scholaris),
- mapa ścienna *Polska i Litwa 1370-1434,*
- atlasy historyczne,
- linia chronologiczna,
- duże arkusze papieru, markery.

Czas trwania zajęć: 1 godzina lekcyjna.

Przebieg zajęć:

1. **Wprowadzenie:**

- przypomnienie, dlaczego i kiedy Polska i Litwa zawarły unię w Krewie,
- wskazanie na mapie Polski, Litwy, państwa krzyżackiego.

2. **Wielka wojna**

Podział na 4-osobowe grupy. Uczniowie słuchają opowiadania nauczyciela, a następnie na dużych arkuszach papieru przygotowują gałązkę logiczną.

Plan opowiadania nauczyciela:

- problem krzyżacki,
- przyczyny wojny,
- wybuch wojny (1409),
- przygotowania do wojny,
- szlak wojsk Jagiełły (mapa ścienna, atlasy historyczne),
- Grunwald (linia chronologiczna): przebieg walk, dowódcy, rezultat,
- pokój toruński (1411).

3. **Prezentacja gałązek logicznych przez poszczególne grupy.**
4. **Grunwald w sztuce:**

- Jan Matejko *Bitwa pod Grunwaldem*.

Przykładowe zaprojektowanie gałązki logicznej przez uczniów

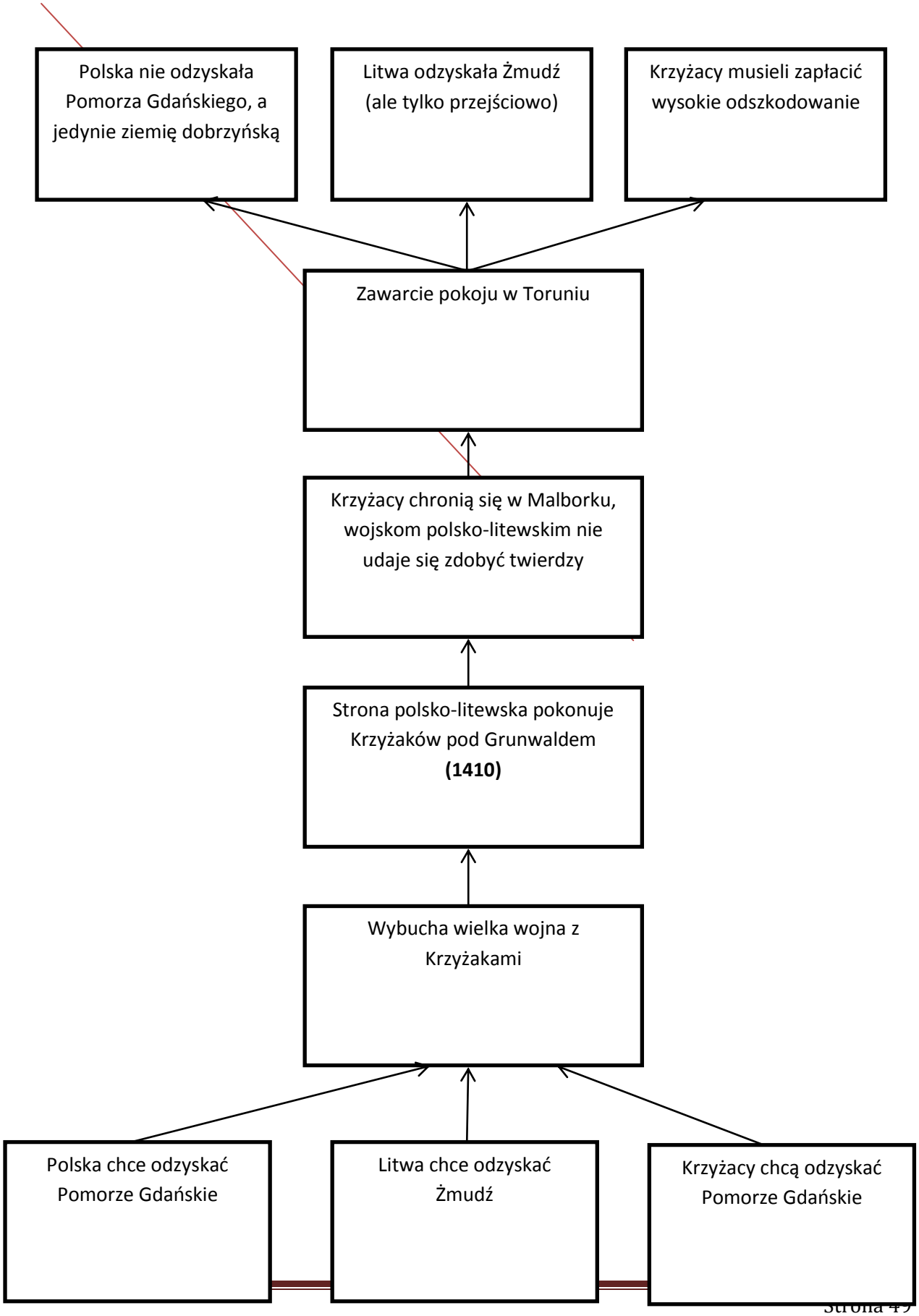

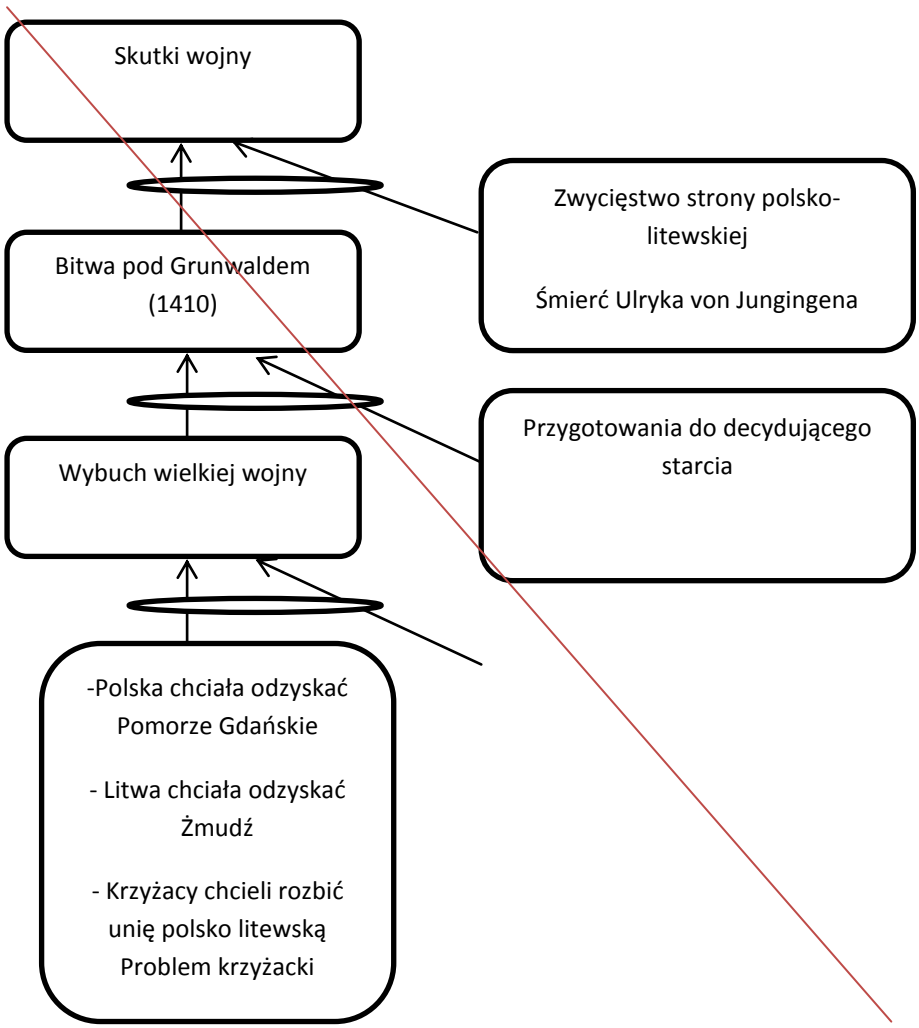
Skutki wojny
Zwycięstwo strony polsko-litewskiej
Śmierć Ulryka von Jungingena
Bitwa pod Grunwaldem (1410)
Przygotowania do decydującego starcia
Wybuch wielkiej wojny
-Polska chciała odzyskać Pomorze Gdańskie
- Litwa chciała odzyskać Żmudź
- Krzyżacy chcieli rozbić unię polsko litewską
Problem krzyżacki